

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Volnočasová četba na středních školách

Diplomová práce

Autor:	Bc. Veronika Plačková
Studijní program:	Učitelství pro střední školy
Studijní obor:	Český jazyk a literatura – Dějepis
Vedoucí práce:	Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.
Oponent práce:	Mgr. Michal Čuřín, Ph.D.

Hradec Králové

2024

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Veronika Plačková

Studium: P22P0725

Studijní program: N0114A300053 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Český jazyk a literatura, Dějepis

Název diplomové práce: Volnočasová četba na středních školách

Název diplomové práce AJ: Leisure Reading at Secondary Schools

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce zjišťuje, jaká literatura je populární mezi žáky gymnázií, středních odborných škol a středních odborných učilišť. Klade si za cíl zjistit, jak velká je míra zájmu o čtenářství na jednotlivých typech škol. Především se zaměřuje na volnočasovou četbu, která není přípravou k maturitní zkoušce. Data budou zaznamenávána pomocí anonymních dotazníků kvantitativní metodou.

ČURÍN, Michal a BUBENÍČKOVÁ, Petra. *Čtenářství v souvislostech*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2013. ISBN 978-80-7405-327-6.

WOLF, Maryanne. *Čtenáři, vrať se: mozek a čtení v digitálním světě*. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0011-6.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. ISBN 978-7294-270-1.

FRIEDLANDEROVÁ, Hana, Irena PRÁZOVÁ, Hana LANDOVÁ a Vít RICHTER. *České děti a mládež jako čtenáři*. Brno: Host, 2018. ISBN 978-80-7577-804-8.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje*. Brno: Host, 2018. ISBN: 978-80-7577-994-6.

Zadávací pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.

Oponent: Mgr. Michal Čurín, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 23.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou závěrečnou práci Volnočasová četba na středních školách vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 7. 5. 2024

.....

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala Mgr. Petře Bubeníčkové, Ph.D. za ochotu, odborné rady a trpělivost při vedení diplomové práce.

Anotace

PLAČKOVÁ, Veronika. *Volnočasová četba na středních školách*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2024. Diplomová práce.

Práce zjišťuje, jaká literatura je populární mezi žáky gymnázií, středních odborných škol a středních odborných učilišť. Klade si za cíl zjistit, jak velká je míra zájmu o čtenářství na jednotlivých typech škol. Především se zaměřuje na volnočasovou četbu, která není přípravou k maturitní zkoušce. Data budou zaznamenávána pomocí anonymních dotazníků kvantitativní metodou.

Klíčová slova:

volnočasová četba, čtenářské preference, výzkum čtenářství, četba na středních školách

Annotation

PLAČKOVÁ, Veronika. *Leisure Reading at Secondary Schools*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2024. Bachelor Degree Thesis Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2024. Diploma Thesis.

The thesis investigates what literature is popular among pupils of grammar schools, secondary vocational schools and secondary vocational schools. It aims to find out how much interest there is in reading in each type of school. In particular, it focuses on leisure reading that is not preparatory for the school-leaving examination. Data will be recorded using anonymous questionnaires using a quantitative method.

Key words:

leisure reading, reading preferences, reading research, reading in secondary schools

Obsah

Úvod	7
1. Volnočasová četba	8
2. Význam četby	10
2.1 Význam četby pro osobní rozvoj	10
2.2 Vztah četby a prospěchu ve škole	12
3. Výzkumy čtenářství	13
3.1 PISA	13
3.1.1 Výsledky šetření PISA	14
3.2 Výzkumy Hany Friedlanderové a kol.	16
3.2.1 Výzkum: České děti a mládež jako čtenáři 2017	17
3.2.2 Výzkum: České děti a mládež jako čtenáři v době pandemie 2021	18
3.2.3 Výzkumná studie Češi jako čtenáři: Vývoj v posledních letech	20
3.3 Výzkumy Jiřího Trávnicka	21
3.3.1 Průzkum čtenářství z roku 2007	21
3.3.2 Průzkum čtenářství z roku 2010	23
3.3.3 Průzkum čtenářství z roku 2013	25
3.3.4 Průzkum čtenářství z roku 2018	27
3.3.5 Průzkum čtenářství z roku 2021	28
3.4 Bádání Marie Hádkové a Martina Fibigera (zaměřeno na gymnázia)	28
4. Charakteristika výzkumu	33
4.1 Cíle výzkumu	33
4.2 Metodologie	33
5. Výsledky výzkumu	36
5.1 Frekvence čtení volnočasové četby	36
5.2 Nejoblíbenější žánry	38
5.2.1 Nejoblíbenější žánry chlapců	39

5.2.2 Nejoblíbenější žánry dívek.....	41
5.3 Nejoblíbenější autoři.....	43
5.3.1 Shrnutí a interpretace	46
5.4 Nejoblíbenější kniha	47
5.4.1 Shrnutí a interpretace	51
5.5 Důvody čtení knih.....	53
5.6 Za jakých podmínek by více četli	55
5.7 Zájem o knihu ze školní výuky literatury	57
5.8 Komentáře a připomínky k volnočasové četbě.....	58
6. Výsledky průzkumu v souvislosti s ostatními průzkumy	61
7. Shrnutí	63
Závěr.....	65
Seznam použité literatury	67
Seznam grafů a tabulek.....	70
Seznam příloh.....	I
<i>Příloha A</i>	I

Úvod

Práce se zabývá volnočasovou četbou středoškoláků, zaměřuje se tedy na dobrovolné, do školy nepovinné, čtení knih. Tématu je věnována důležitost, protože se ve většině případů na středních školách klade důraz především na kánon v četbě a ta volnočasová bývá opomíjena. Je možné, že pod tlakem a stresem z konečné zkoušky žáci veškerou četbu podřizují škole, což způsobuje, že je volnočasová četba upozadována. Průzkum si klade za cíl zjistit, o jakou literaturu se jeví skutečný zájem. To by mohlo pomoci pedagogům lépe uchopit výuku literatury, vzbudit u žáků větší zájem a přizpůsobit jim své vyučování. Přineslo by to zjištění, jakými tituly je zaujmout a jaké jim doporučit, aby se jejich čtenářství rozvíjelo a prohlubovalo. Cílem pedagoga českého jazyka a literatury by totiž nemělo být pouze podněcovat žáky k četbě literárního kánonu, ale vést je ke kulturnímu celoživotnímu čtenářství.

Zpočátku se práce soustředí na vysvětlení a ukotvení základních pojmů. Následně se zaměří pozornost na význam četby pro osobní rozvoj jedince a na důvody, proč k ní žáky vést. Budeme vycházet z výzkumů čtenářství (Trávníček, 2008, 2011, 2014 a 2019; Friedlanderová 2018, 2022 a 2024; Friedlanderová – Richter – Trávníček, 2022; Fibiger – Hádková 2011).

Cílem diplomové práce je zjistit, jaká je frekvence čtení středoškoláků volnočasové četby, a dále zmapovat jejich čtenářské preference. Proto se poté zaměří na to, jaký literární žánr si většina vybírá nejčastěji, a naopak o které žánry příliš velký zájem není. Sestaví se pořadí autorů a titulů, které žáky oslovují nejvíce. Dotazník se následně zabývá tím, co je k četbě motivuje a na to, co by se muselo změnit, aby se jí více věnovali. Odpovědi se porovnají mezi jednotlivými věkovými kategoriemi a typy středních škol. Poslední otázka se soustředí i na propojení volnočasové četby s výukou literatury ve škole a bude se tázat, zda je nějaké dílo z výuky českého jazyka zaujalo natolik, že by si ho přečetli i mimo potřebu do školy. Součástí budou i (dobrovolné) krátké komentáře, připomínky a postřehy, na něž se vymezí prostor v závěru dotazníkového šetření.

V závěru práce se stručně shrnou výsledky výzkumu, které se porovnají s předchozími již zmíněnými bádáními. Popíše se proměna středoškolského čtenáře a bude prezentován aktuální středoškolský čtenář.

1. Volnočasová četba

První část se zaměří na vymezení základních pojmů, které se budou užívat v celé diplomové práci. Za hlavní termíny jsou považovány: volný čas, čtení, volnočasová četba, čtenář a čtenářství. Níže se nachází terminologické ukotvení.

Dle *Velkého sociologického slovníku* je volný čas popisován jako čas, který jedinci zůstane po odečtení času, jenž tráví v zaměstnání (a činnostech s prací spojených – např. cesta do a z práce), a dále odečtením mimopracovního času, jenž se věnuje nutným činnostem. Mezi ně se řadí domácí práce, uspokojování biologických a fyziologických potřeb a péče o rodinu. Je to tedy doba, která již nezahrnuje pracovní úkony, jež jsou spojené se zaměstnáním či s nutnými pracemi (Filipcová, 1970). Blíže ho lze charakterizovat jako čas, při němž se jedinec nezabývá přímými užitkovými věcmi, ale záležitostmi, které mu přináší pozitivní prožitky. Těmto aktivitám se věnuje na základě své svobodné volby (Hájek, Hofbauer, Pávková; 2008). Mezi hlavní funkce, jež by měl volný čas přinášet, se řadí odpočinek (pro načerpání nových sil pro svou profesi), zábava (jako obnovení duševních sil) a rozvoj osobnosti (podílení se na vytváření kultury) (Hofbauer, 2004). Americký sociolog Robert A. Stebbins definuje volný čas jako aktivity, které jsou nevynucené a lidé mají chuť je dělat. Využívají k nim své schopnosti a zdroje. Činnosti jim pak přináší uspokojující či naplňující způsoby (nebo oboje). Tyto aktivity jsou ale zářámované kontextuálně (Stebbins, 2012). Pokud se zaměříme na volný čas dětí, lze ho charakterizovat jako činnosti, jež nejsou spojeny se školou a výukou a ani s jinými povinnostmi (hygiena, domácí práce). Primárně se jedná o aktivity prováděné mimo školu (Friedlanderová a kol., 2022).

Dalším termínem pro terminologické ukotvení je pojem čtení, které literární teoretik Jiří Trávníček definuje jako činnost mediální, jež se soustředí na knihy a jejich prisvojování (duševní). Dále lze termín představit jako čas darovaný knihám či jako socio-kulturní dovednost (Trávníček, 2019). Jedná se také o kompetenci, tedy technickou dovednost, číst (Trávníček, 2020). Kateřina Homolová zabývající se dětským čtenářstvím čtení definuje jako „*Vnímání*

soustavy tiskových znaků, uvědomování významu těchto znaků, tj. zjednodušeně řečeno „technika“ verbální komunikace prostřednictvím psaného textu apod.“¹

Dle Trávníčka se termínem četba nerozumí jen pouhá základní činnost orientovaná na knihy. Je to aktivita zaměřující se na knihy, jež má vlastní vnitřní zákonitosti. Jsou z ní zřejmé nějaké úmysly, jedinec si utváří hodnotový vztah k publikacím i k jejich výběru. Aby tento vztah mohl vzniknout, musí být postupně rozvíjen, což vyžaduje čas. Nejedná se o jednorázovou činnost (Trávníček, 2019). Tento termín také vystihuje hodnotové zdokonalování, co si čtenář vybírá a preferuje (Trávníček, 2020). Za četbu lze také považovat proces, při kterém tomu, co si čte, je přisuzován určitý a specifický význam (Homolová, 2008). Dle psychologa Milana Nakonečného je proces četby komplexní úkaz, jehož základem je aktivní spolupráce mezi lidským prožíváním a textem, který čteme. V životě člověka pak nabývá rozmanitých významů (Nakonečný, 1965).

Volnočasovou četbou se rozumí četba, která není povinná do školy. Jedinec si ji volí na základě svých preferencí a věnuje se jí během svého volného času. Nespadá sem tedy četba k maturitní závěrečné zkoušce, k referátům či jiným povinnostem do školy. Žák ji čte dobrovolně na základě vlastního rozhodnutí.

Za čtenáře je považována osoba, jejíž mediální dovednost se orientuje na knihy, může jím být i ten, kdo o sobě prohlašuje, že čte knihy. V neposlední řadě se jedná o toho, kdo se podílí na čtenářské kultuře (Trávníček, 2019). Dle *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost* z roku 2003 se definuje čtenář jako ten: „kdo (rád) čte“.²

Jiří Trávníček charakterizuje pojem čtenářství poměrně úzce, a to jako termín užívaný především v souvislosti s dětským čtením. Jedná se o cílené rozvíjení četby, na němž se podílí zejména škola, knihovny spolu s dalšími vzdělávacími institucemi (Trávníček, 2019). Kateřina Homolová dále pojem čtenářství chápe jako „adekvátní aktivitu dítěte v souladu s jeho aktivitami jinými.“³

¹ HOMOLOVÁ, Kateřina. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*, Ostrava, 2008, s. 7.

² MEJSTŘÍK, Vladimír. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2000, s. 51.

³ HOMOLOVÁ, Kateřina. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*, Ostrava, 2008, s. 7.

2. Význam četby

V této kapitole jsou uvedeny výhody, které přináší volnočasová četba. Zabývá se otázkami, proč vlastně lidé dobrovolně čtou a co je k tomu motivuje. Dále bude uveden výzkum vztahu mezi četbou žáků a jejich prospěchem ve škole.

2.1 Význam četby pro osobní rozvoj

Dle knihovníka Jaroslava Freye (1929) největší význam knih je v okamžicích četby. To přináší několik vysokých hodnot, a to především samotný požitek z četby. Uvádí, že jsou lidé, kteří v četbě nalézají svá nenaplněná štěstí a sny reálného života. Dále jim přináší odpočinek a možnost zapomenout na své problémy. Následně konstatuje, že kniha je největším lékem, jenž dala lidstvu kultura, a to nevědomky (Frey, 1929).

Dle literárního vědce Rudolfa Lesňáka četba uspokojuje potřebu relaxace a odpočinku. Čtenář si u ní odpočine, zregeneruje síly a uvolní se. Pomůže mu uniknout od starostí a také může předcházet stresovým situacím. Dále přináší sociální potřeby, které charakterizuje jako pocit blízkého a důvěrného společníka. Četba mu poskytuje porozumění s ním. Patří sem ale také důvod, že čte kvůli určité společenské prestiži či konvenci. Literatura také uspokojuje emocionální potřeby. Jedinci umožňuje citové a sentimentální prožitky, identifikaci s obsahem a smyslové vzrušení. V neposlední řadě čtenáři dává odpovědi na etické potřeby, jakými bývá hledání spolu s oceňováním dobra a spravedlnosti. Člověk prožívá pocity duchovní svobody, sebezdokonaluje se a pěstuje si morální hodnoty a charakterové vlastnosti. Na předposlední místo literární vědec staví racionální potřeby. Četba čtenáři poskytuje rozumové poznávání, osvojuje si při ní pravdivý pohled na realitu a ho podněcuje k dalšímu vlastnímu uvažování. Na poslední příčce se objevuje uspokojování estetických potřeb, tedy vnímání krásna. Díky literatuře můžeme oceňovat příjemně působící výrazy a formy, originalitu, autorovu tvořivost a fantazii (Lesňák, 1991).

Literární vědec a kritik Otakar Chaloupka uvádí, že literatura působí na jedince také i po četbě, kam zařazuje především vliv na rozumovou stránku. Napomáhá rozšiřovat obzory, působí na světový názor a také slovní zásobu. Opomíjen by neměl být ani vliv na mravní život, i když zde je jeho vymezení obtížnější. Tato složka totiž nepodléhá tak snadno změnám jako ta rozumová. Zde má převahu sám život jedince a knihy zde mají mnohem menší vliv. Čtenář totiž

ví, že čtená kniha je jen fikcí. Za nejvíce spornou záležitost Chaloupka uvádí vliv literatury na jednání lidí. Pravděpodobně je založen již na vlivu na rozum i mravnost. Je ovšem silně přesvědčen, že za běžných okolností je tento vliv nepatrný.

Otakar Chaloupka ale nezůstává jen u pozitiv četby. Výhradně negativní dopad má na tělesné zdraví čtenáře. To se vztahuje především k dětským čtenářům, kteří sedí ve shrbené pozici, což může škodlivě působit na jejich tělesný vývoj. Pokud si čtou potmě a potají, může se to projevit v zeslabení zraku (Chaloupka, 2002).

Lidmila Vášová, která se zabývá bibliopedagogikou, prezentuje výsledky sociální psychologie. Předmětem výzkumu byly účinky četby (literatury i tisku) a ustanovilo se jejich pět základních kategorií. První skupinu označuje jako instrumentální a jedinci přináší informace, jež pak může využít při řešení úkolů nebo nějakých praktických problémů. Má účelové, informativní a návodné působení a patří sem naučná literatura, ale i beletrie. Další kategorií jsou prestižní účinky. Jedinec, jenž patří k určité sociální skupině, čte literaturu, která jeho skupinu chválí a přináší mu pocity prestiže. Díky ní se zpětně posiluje pozitivní vazba k určité sociální skupině. Když jedinec potřebuje svoje názory a stanoviska ověřit a potvrdit, mluvíme o potvrzovacích účincích četby. Posiluje jí své hodnoty i pozice a upevní si své názory na život, svět, společnost, ale také prokáže správnost vlastního konání (k tomu může dojít, když se například identifikuje s literární postavou). O estetických účincích se hovoří, pokud si jí čtenář rozšiřuje uměleckou zkušenost. Nejde jen o obsah literárního díla, ale také o jeho formu. Když se chce jedinec pobavit a odreagovat, vyhledá četbu, jež na něj bude působit rekreačně. Při ní dochází k odpočinutí a zapomenutí na starosti. Vášová upozorňuje, že v její souvislosti se také může mluvit o únikové funkci. Při ní dochází, když jedinec prochází těžkou životní situací a v četbě hledá únik z reality. Nejfrekventovaněji se to stává představou vymyšleného světa a ztotožněním se s hrdiny příběhu nebo s prostředím, kde se děj odehrává. Promítá sem své touhy a plní si cíle, které v reálném světě nemůže získat. Jako poslední okruh účinků četby uvádí účinky psychoterapeutické. Ty se zaměřují na vliv četby na duševní zdraví. Na základě těchto účinků je pak založena léčba pomocí knihy, tedy biblioterapie (Vášová, 1995).

Knihovník Jaroslav Frey je názoru, že význam knih je především v okamžicích četby. Benefity jsou požitky, relaxace, zapomenutí na své problémy a únik z reality do světa, kde si čtenáři mohou své sny splnit. Literární vědec Rudolf Lesňák v četbě spatřuje několik přínosů

jako odpočinek, uspokojení sociálních a emocionálních potřeb. Jedinci v ní mohou nalézt odpovědi na etické otázky, ale poskytuje jim také rozumové poznání a uspokojení estetických potřeb. Dle literárního vědce Otakara Chaloupky (2002) literatura (po procesu četby) působí hlavně na rozumovou stránku, ale vědec si uvědomuje i její vliv na mravní život, i když ten je mnohem menší. Samotný dopad literatury na jednání lidí vidí jako spornou záležitost. Jako jediný z prezentovaných osobností upozorňuje i na její negativa na tělesné zdraví. Lidmila Vášová představuje poznatky ze sociální psychologie a s Rudolfem Lesňákem se shoduje v účincích četby ohledně odpočinku a estetického zážitku. Dále také poukazuje na únik ze skutečnosti, jež četba jedinci může poskytnout, a plnění si snů a cílů, které v realitě nemají.

2.2 Vztah četby a prospěchu ve škole

V této kapitole se uvedou výsledky výzkumu čtenářství, jež se zaměřily na vztah mezi čtenářstvím a prospěchem ve škole. Prováděla ho Hana Friedlanderová (která se zabývá dlouhodobými šetřeními v oblasti vzdělávání a sociálních služeb) a kolektiv roku 2018. Dotazovány byly děti a mládež od 9 do 19 let a celkem se zúčastnilo 1505 respondentů. Výzkum došel k závěrům, že existují silné vazby mezi čtenářstvím a prospěchem ve škole. Dále z něj vyplývá, že žáci od 17 do 19 let, kteří mají samé výborné, jsou vášnivými čtenáři a za jeden rok přečtou víceméně 20 knih. Počet přečtených knih (kromě školních učebnic) za uplynulý rok úměrně klesá s horším prospěchem (samé jedničky – 20 knih, dvojka – 19 knih, trojka – 8 knih a čtyřka/pětka – 4 knihy).

Z šetření jasně vyplývá, že žáci s výbornými výsledky (na vysvědčení dostávají výborné a chvalitebné známky) tráví svůj volný čas jinak než žáci s horšími známkami (na vysvědčení jako nejhorší známka dostatečná a nedostatečná). Dále se ukazuje, že žáci s výborným prospěchem věnují (mimo jiné) více volného času četbě knih. Většina z nich si také uvědomuje význam četby pro svůj vlastní rozvoj a vzdělávání se a také tuto činnost hodnotí jako zábavnou (Friedlanderová, 2018).

Hana Friedlanderová se ve svém šetření zaměřila také na prospěchy žáků ve škole a dává je do souvislosti s četbou. Dochází k závěrům, že se zde rozdíl opravdu ukazuje. Žáci s výborným či chvalitebným hodnocením věnují četbě více času, než ti se známkami dostačujícími a nedostačujícími. Přínosné je také zjištění, že žáci s výbornými výsledky si většinou uvědomují, že jim četba přináší seberozvoj.

3. Výzkumy čtenářství

V této kapitole budou prezentovány jednotlivé výzkumy čtenářství a čtenářské gramotnosti.⁴ Šetření jsou to poměrně obsáhlá, proto se zde představí pouze ty výsledky, které souvisí s výzkumem diplomové práce, konkrétně se tedy zaměří na tyto oblasti: frekvence četby, nejoblíbenější žánry, autoři a knihy respondentů středních škol. Jedním z kritérií pro jejich výběr byla aktuálnost, proto se vybrala pouze ta, jež byla provedena za posledních 16 let. Dále se také přihlédlo k věku respondentů, jelikož se práce zabývá pouze středoškoláky. V šetřeních Hany Friedlanderové a Jiřího Trávníčka se objevují i jinak staří odpovídající, proto se vyberou pouze data, jež odpovídají věku středoškoláků. Výsledky se poté srovnají s výzkumem diplomové práce a v závěru se popíše proměna středoškolského čtenáře a jeho preferencí.

Nejdříve budou ukázány výzkumy PISA, ze kterých se použije část věnovaná čtenářským preferencím a postojům, šetření od Hany Friedlanderové, literárního teoretika Jiřího Trávníčka, bohemistů Marie Hádkové a Martina Fibigera. Hana Friedlanderová (z výzkumné agentury Nielsen Admosphere), Jiří Trávníček (z Ústavu pro českou literaturu AV ČR) a Vít Richter (bývalý ředitel Národní knihovny ČR) na většině uvedených šetřeních spolupracovali.

3.1 PISA

Jedná se o mezinárodní opakovaný průzkum v gramotnostech ve čtenářství, matematice a přírodovědě. Provádí se na patnáctiletých žácích, kteří u nás navštěvují nejen základní školy, ale i školy střední. Z toho důvodu byly jejich výsledky z posledního šetření do diplomové práce zařazeny. Šetření absolvovali ze sekundárního vzdělávání žáci z gymnázií, středních odborných škol s maturitou i bez maturity a ze speciálních škol. Příhodné pro diplomovou práci je také to, že výsledná data umožňují porovnávat gramotnost mezi jednotlivými typy škol, na což se zaměřuje i tato práce.

⁴ Čtenářské gramotnosti se věnuje mezinárodní šetření PISA, v jejích výsledcích se objevují i data ohledně preferencí četby, proto zde budou prezentována.

Výzkumy se soustřeďují na žákovské dovednosti, které se nazývají funkční gramotnosti.⁵ Ty následně ovlivňují další život respondentů a mají také vliv na jejich uplatnění. U nás se tímto projektem zabývá a zodpovídá za něj Česká školní inspekce a od ní pocházejí prezentované výsledky. Testuje se od roku 2000 vždy po třech letech, ale každý rok je upřednostněna jiná oblast. Proto k šetření čtenářské gramotnosti dochází vždy každých devět let.

3.1.1 Výsledky šetření PISA

První výzkum, který se zabýval oblastí čtení, proběhl v roce 2000, další roku 2009 a poslední 2018. I když je toto šetření zaměřeno především na čtenářskou gramotnost, odhaluje také čtenářské preference.

Ve čtenářské gramotnosti (ČŠI, *Mezinárodní šetření PISA*, 2019) uspěly mnohem lépe dívky než chlapci. Tento rozdíl byl pravděpodobně způsoben odlišnými čtenářskými preferencemi. Ukázalo se, že dívky věnovaly nejvíce času četbě krásné literatury (na všech druhích škol, výjimkou byla střední odborná škola bez maturity). Naopak chlapci upřednostňovali jiné druhy textů, a to nejčastěji noviny. Na gymnáziích se výrazněji objevila obliba časopisů a naučné literatury. To dokazovalo, že se chlapci setkávají méně se souvislejšími a delšími texty než dívky. Je možné, že se to promítá do jejich čtenářské gramotnosti.

Dívky na gymnáziích preferovaly na prvním místě krásnou literaturu, kterou se rozumí romány, příběhy a další vyprávění. Na druhé příčce (ale s výraznějším poklesem) se umístily časopisy, dále noviny, naučná literatura a jako poslední komiksy. Časopisy, noviny spolu s naučnou literaturou měly podobné zastoupení, zatímco zájem o komiksy byl výrazněji menší. Na středních odborných školách s maturitou opět vyhrála krásná literatura, ale již ne s tak velkým předstihem. Další místo obsadily noviny a hned za nimi časopisy. Větší propad se ukázal u naučné literatury a komiksů, které byly opět poslední. U dívek, jež navštěvovaly střední odborná učiliště bez maturity, si naopak první pozici získaly časopisy. V závěsu byla krásná literatura a další noviny. Propad se znova vyskytl u naučné literatury a komiksů.

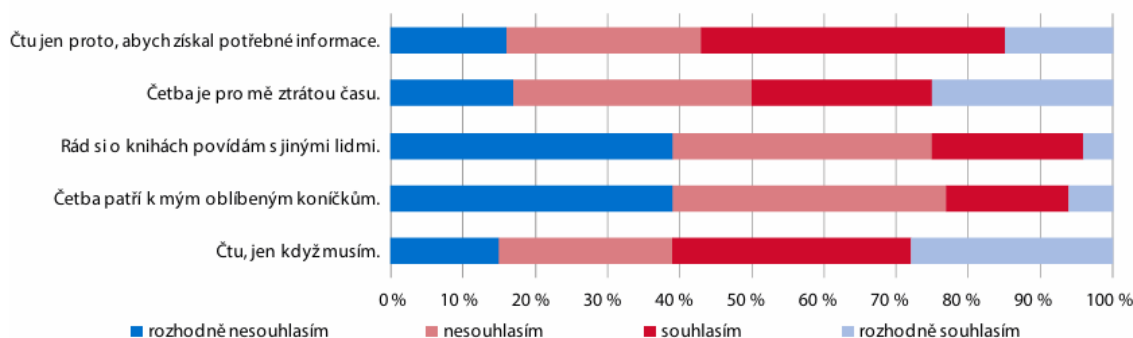
Chlapci na gymnáziích se nejvíce věnovali naučné literatuře. Následovaly bez velkého rozdílu noviny a poté časopisy. Větší propad byl u čtvrtého místa, kde se umístila krásná

⁵ „Šetření PISA hodnotí funkční gramotnost, to znamená schopnost používat nabyté znalosti a dovednosti v reálných životních situacích.“ ČŠI, *Mezinárodní šetření PISA 2018*. [online] [cit. 2024-03-27] Dostupné z: PISA_2018_narodni_zprava.pdf (csicr.cz), s.57.

literatura a na posledním místě komiksy. Trochu jiné výsledky ukázala data ze středních odborných škol s maturitou, kde se na první pozici ocitly noviny, a to s větším předstihem než u gymnázií. Dále byly časopisy, naučná literatura a předposlední komiksy. Jako poslední se tentokrát stala krásná literatura. U chlapců, kteří studují na středních učilištích bez maturity, opět vyhrávaly noviny. Druhou příčku získaly časopisy, ale na třetí se umístily komiksy, které předběhly o jedno místo naučnou literaturu, jež je na pozici čtvrtá. Jako poslední zvolili krásnou literaturu.

V šetření bylo použito pět kategorií výroků: *Čtu jen proto, abych získal potřebné informace.*, *Četba je pro mě ztrátou času.*, *Rád si o knihách povídám s jinými lidmi.*, *Četba patří k mým oblíbeným koníčkům.* a *Čtu, jen když musím.* Žáci měli možnosti odpovědět: rozhodně souhlasím, souhlasím, nesouhlasím a rozhodně nesouhlasím. Následující pořadí je provedeno podle odpovědí souhlasím. Zde vyhrála kategorie *Čtu jen proto, abych získal potřebné informace.* a následně věta *Čtu, jen když musím.* Na třetím místě je výrok *Četba je pro mě ztrátou času.* Předposlední se umístilo *Rád si o knihách povídám s jinými lidmi* a jako poslední výrok *Četba patří k mým oblíbeným koníčkům*, viz graf č. 1.

Obrázek 4.17 Postoje chlapců v České republice k četbě
(PISA 2018 – čtenářská gramotnost)

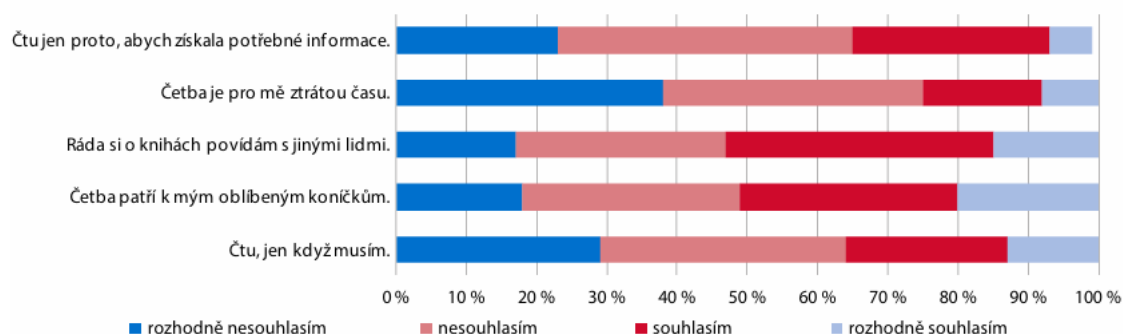

Graf č. 1: *Postoje chlapců v České republice k četbě.* [online] [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: PISA_2018_narodni_zprava.pdf (csicr.cz)

U dívek se ukázalo, že mají odlišné postoje k četbě. Za výrok, se kterým souhlasí, označily *Ráda si o knihách povídám s jinými lidmi.* a následuje *Četba patří k mým oblíbeným koníčkům.* Třetí pozici obsadil *Čtu jen proto, abych získala potřebné informace* a dále *Čtu, jen když musím.*

Jako poslední výrok, se kterým většina nesouhlasí se ukázal *Četba je pro mě ztrátou času*, viz graf č. 2 (ČŠI, *Mezinárodní šetření PISA*, 2019).

Obrázek 4.16 Postoje **dívek** v České republice k četbě
(PISA 2018 – čtenářská gramotnost)

Graf č. 2: *Postoje chlapců v České republice k četbě*. [online] [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: PISA_2018_narodni_zprava.pdf (csicr.cz)

I když se mezinárodní výzkumy PISA orientují na jednotlivé gramotnosti⁶, lze z nich vyčíst i data, která souvisí se čtenářskými přednostmi a postoji k četbě. Díky nim můžeme zjistit především informace týkající se rozdílu mezi dívkami a chlapci. Ukazují, že dívky výrazněji než chlapci upřednostňují krásnou literaturu a k četbě přistupují zcela jinak. Vidí ji mnohem více jako svou zálibu a rády si s ostatními o ní povídají. Naopak chlapci preferují noviny spolu s naučnou literaturou a časopisy. To se odráží v jejich postojích k četbě, kde motivací ke čtení je vyhledávání potřebných informací. Také uvádí, že činnost čtení pro ně častěji *představuje ztrátu času* než pro dívky. Pouhá čtvrtina jich ho považuje za svou zálibu a zároveň oproti dívkám nemají tak velkou potřebu si s ostatními o knihách povídat.

3.2 Výzkumy Hany Friedlanderové a kol.

Dlouhodobě se výzkumy čtenářství v České republice zabývá Hana Friedlanderová. Má zkušenosti s řízením výzkumných projektů a při těch se zaměřením na čtenářství spolupracuje s dalšími odborníky a také s Národní knihovnou ČR. Je hlavní autorkou publikací o realizovaných čtenářských průzkumech: *České děti a mládež jako čtenáři 2017* a *České děti a mládež jako čtenáři v době pandemie 2021*.

⁶ Konkrétně na gramotnosti ve čtenářství, matematice a přírodovědě.

3.2.1 Výzkum: České děti a mládež jako čtenáři 2017

Navazuje na výzkum *České děti jako čtenáři z roku 2013–2014*, který uskutečnila Národní knihovna a šetření vzešlo opět z její iniciativy. Toto bádání bylo zaměřeno pouze na čtenáře základních škol a nevěnovalo se středoškolákům. K tématu se po čtyřech letech vrátila, aby mohla zmapovat a zaznamenat změny ve čtenářství a také obrátit pozornost na nové sféry. Novinkou je rozšíření dotazované skupiny čtenářů na mládež od 15 do 19 let. Z této věkové kategorie se šetření zúčastnilo 688 respondentů a byli vybráni z celé České republiky. Bádání se rozdělilo na kvalitativní a kvantitativní část. V kvalitativní se uskutečnilo 41 individuálních rozhovorů s tím, že mládež ve věku 15 až 19 let dostala jiné otázky než mladší respondenti. Následná fáze se věnovala čtenářství v dalších 5–6 měsících od rozhovorů a měla formu polostrukturovaných dotazníků s otevřenými otázkami. Kvantitativní část šetření probíhala na základě dvou dotazníků. Zde byl sestaven jednotný dotazník pro jedince od 9 do 19 let.

Výzkum ukázal, že na otázku: Jak často čteš knihy? (myšleno bez školních učebnic), odpovědělo 10 % žáků ve věku 15–16 let vůbec, ale ve věku 17–19 let, kdy se žáci připravují na maturitní zkoušky a pravděpodobně načítají povinnou četbu, se toto číslo zvýšilo na 18 %. Tato vzestupná tendence se projevila již od kategorie 9–10 let, což nejspíše souvisí s ukotvováním techniky čtení. S tím se také změnila procenta v dalších kategoriích frekvence. Lze konstatovat, že s přibývajícím věkem se zvyšoval zájem o četbu (Friedlanderová, 2018).

Část tohoto výzkumu zaměřenou na mládež od 15 do 19 let zveřejnil také tehdejší ředitel Národní Knihovny Vít Richter. Zveřejněná data ukázala, že si žáci o čtení knih myslí především, že *čtení je důležité pro vzdělávání* (56 % dívek a 40 % chlapců). Druhý nejčastější výrok, se kterým se dotazovaní ztotožnili, byl *číst knihy je zábavné* (47 % dívek a 27 % chlapců) a třetí *čtení knih je důležité pro můj další život* (36 % dívek a 23 % chlapců). Ukázalo se, že chlapci považovali za nejoblíbenější žánr fantasy a sci-fi, zatímco u dívek vyhrály knihy o lásce a romantika. Dobrodružné knihy bavily obě pohlaví stejně (rozdíl činil jen jedno procento). Chlapci ve věku 15 až 16 let za poslední rok přečetli nejvíce *Harryho Pottera*, dívky zase knihu *Hvězdy nám nepřály*. Starší chlapci od 17 do 19 let uvedli, že za poslední rok přečetli *Upíří deníky* (ale již ne s takovým předstihem jako ti mladší *Harryho Pottera*) a dívky *Padesát odstínů šedi* (Richter, 2017).

3.2.2 Výzkum: České děti a mládež jako čtenáři v době pandemie 2021

Tento průzkum opět realizovala Národní knihovna České republiky, se kterou spolupracovala výzkumná agentura Nielsen Admosphere a navazovala na předchozí studii, jež se uskutečnila v letech 2013/2014 a 2017. Šetření se soustředilo na zmapování čtenářské situace a volnočasových činností v našem státě. Objektem byly děti od 6 do 14 let a mládež od 15 do 19 let. Dalším cílem bylo zjistit, jaký měla koronavirová pandemie vliv na čtenářství se zájmovými a částečně i vzdělávacími aktivitami.

Opět se použily kvalitativní i kvantitativní metody, akorát tentokrát byl již sběr dat udělán online formou. Kvantitativní část pracovala se dvěma dotazníky, jeden byl určen pro děti od 6 do 8 let a druhý pro děti a mládež od 9 do 19 let. Ze druhé skupiny se dotazníků účastnilo 1523 respondentů. Opět byli osloveni na základě dodržení stanoveného počtu, a to z kritérií: pohlaví, regionu, věku, velikosti místa bydliště a také velikost domácnosti. Ohledně kvalitativní studie se realizovalo 30 individuálních online rozhovorů a odpovídající se rozdělili do věkových kategorií. Poslední skupina pro věk od 15 do 16 let odpovídá středoškolským žákům a bylo zde použito 10 rozhovorů.

Při vyhodnocování výsledků Friedlanderová upozorňuje na fakt, že při srovnávání s výsledky předešlého výzkumu je nutné zohlednit důsledky koronavirové pandemie a také s tím spojená různá opatření ve změně sběru dat, který probíhal online formou.

Na otázku ohledně názoru na čtení knih v kategorii středoškoláků odpovědělo 59 %, že je četba knih velice nebo docela baví. Benefity, které jim může přinést spatřovali ve zlepšování se v jazykových schopnostech a získávání nových informací. Někteří uvedli také zábavu, odpočinek či rozvoj fantazie.

Další zaměření bylo na frekvenci čtení knih. Zde se vyslovilo 8 % dotazovaných, že čte denně, 17 % pro četbu několikrát týdně, 15 % pro četbu jednou týdně. Asi jednou za dva týdny čte 7 %, asi jednou za měsíc potom 18 %, jednou za čtvrt roku 12 %. Méně často uvedlo 13 % respondentů a k odpovědi vůbec – téměř nikdy se přihlásilo 10 %. Autorka následně srovnala získané hodnoty s předchozím výzkumem. Došla k závěrům, že mládež před třemi lety četla častěji, než roku 2021. To také může vyvrátit možné domněnky, že vlivem pandemie se čtení zvýšilo a číslo čtenářů stoupl, jelikož žáci by na ni měli mít více času.

Ohledně postojů ke čtení knih vyšlo najevo, že pro mládež od 15 do 19 let převažuje názor, že čtení je důležité pro vzdělání, dále pak že čtení knih je zábavné, a že je důležité pro jejich další život.

Nově byli do výzkumu u otázek, jež se týkají preferovaných žánrů, zahrnuti i středoškoláci. Co se týká žánrů, v této kategorii vedlo fantasy spolu se sci-fi, na dalším místě je to dobrodružná literatura z reálného světa, dále knihy o lásce a detektivky. U chlapců se na prvním místě umístil žánr fantasy (až do 19 let), u dívek ve věku od 17 do 19 let to byly romantické příběhy o lásce (Friedlanderová, 2022).

Z individuálních rozhovorů se lze dozvědět, že u obou pohlaví byly preferované fantasy, sci-fi, dobrodružná literatura a detektivky. Klasická literatura převážila u dívek. Dále Friedlanderová uvedla několik oblíbených knih, ale zde neudává jednotlivá pořadí. Mezi ně patří: *Harry Potter*, *Labyrint*, *Orion*, *Zimní čarodějnice*, *Okouzlená nocí*, *Rudá královna*, *Čáry života*, *Percy Jackson*, *9 povídek E. A. Poa*, *Pýcha a předsudek*, *Utrpení mladého Werthera*, *Nebezpečné známosti*, *1984*, *Anna Karenina*, *Tajemné pozadí Žanetina života*, *Historie nás dvou*, *Nová holka @ Tajnosti v dívčí škole*, *Klan koní*, *7 návyků skutečně efektivních lidí*, *To nemyslíte vážně, pane Feynmane!* a *Vzkříšení pohanství* (Friedlanderová, 2022). Celkově z titulů, které nejvíce zaujaly mládež v roce 2021 to byl *Harry Potter*, *Zaklínač* a *1984* (Friedlanderová, 2022, 2021).

Výzkum Hany Friedlanderové z roku 2021 ukázal, že se během pandemie covid-19 čtenářství mládeže snížilo oproti předchozímu šetření. Odhalil, že jako nejoblíbenější žánr vyhrály fantasy a sci-fi spolu s horory a dobrodružnými příběhy. Projevila se zde také rozdílnost mezi chlapci a dívkami, kdy chlapci preferovali fantasy, zatímco dívky dávaly přednost romantickým příběhům. Pokud bychom tato data srovnali s výsledky z šetření PISA, vyplyne, že i když chlapci preferovali faktografickou literaturu (pro vyhledávání informací), encyklopedie, naučná literatura a cestopisy nebyly ve výzkumu Friedlanderové hojně zastoupeny. Žáci středních škol je upřednostňovali více jen o 1 % než děti od 6 do 8 let a tento žánr zůstával daleko vzadu za fantasy, sci-fi, dobrodružnou literaturou, detektivkami a romantickými příběhy. Co se týká postojů k četbě, ve výzkumu od Friedlanderové převážila pozitivní stanoviska a negativní postoje se umístily na posledních místech (*čtení je trapné, čtení*

je pro mě ztráta času). Jinak tomu je ve výsledcích PISA, kde sice u dívek také převážily kladné výroky, ale u chlapců naopak měly převahu ty negativní.

3.2.3 Výzkumná studie Češi jako čtenáři: Vývoj v posledních letech

Průzkum realizovala Národní knihovna ČR, jež spolupracovala s Ústavem pro českou literaturu AV ČR a obsahově navázala na předešlé studie z roků 2007, 2010, 2013, 2018. Výsledky vyšly v časopise *Čtenář* a publikovala je Hana Friedlanderová v článku *PRŮZKUMY: Čtení v Česku: Mezi tradicí a digitální revolucí*. Šetření pokračovalo v již proběhlých studiích z roku 2007, 2013 a 2018. Zaměřilo se na čtenářské chování, jeho změny a vzorce a dalo je do souvislostí s kulturními a technologickými tendencemi. Tentokrát se výzkum věnuje pouze respondentům od 15 let. Přestože se článek zabývá především digitálními technologiemi a čtenářstvím, objevují se zde také informace o frekvenci čtení a preferovaných žánrech, které korespondují s výzkumem diplomové práce.

Ze získaných dat vyplývá, že vzrůstá počet nečtenářů a klesá četnost čtení knih. Ubývá denních čtenářů, ale také lidí, kteří uvedli, že se této aktivitě věnují: několikrát za týden, asi jednou za týden, každých čtrnáct dní a asi jednou za měsíc. Ohledně genderu se opět potvrdily předešlé výsledky, kdy ženy svou četbou převyšovaly muže. Nejpreferovanějším žánrem se stala současná oddechová beletrie, kam se dají zařadit detektivky, romance, špionážní romány a tzv. literatura pro ženy. Posun od roku 2018 zde byl ve větším zájmu o sci-fi, horory a fantasy. Autorka zde uvedla, že vyšší oblíbenost by mohla souviset se stoupajícím zájmem o sledování placených VOD služeb.⁷ Ty poskytují svým sledujícím mimo jiné také adaptace populárních knih, které jsou ze sci-fi, fantasy či hororů, a tím si mohou získat nové čtenáře. Velké sympatie měly u čtenářů právě knihy *Zaklínač* nebo *Harry Potter*, což akorát potvrdilo oblíbenost těchto žánrů (Friedlanderová, 2024).

Za nejoblíbenější knihu respondenti zvolili *Bibli*, další pořadí je následující: *Harry Potter*, *Saturnin*, *Malý princ*, *Egyptan Sinuhet*, *Zaklínač*, *Babička*, *Osudy dobrého vojáka Švejka*, *Pán prstenů* a *Tajuplný ostrov*. Nejčastěji uváděným autorem se stal Erich Maria Remarque, za ním Jo Nesbø, který se o třetí pozici dělil se Stephenem Kingem. Autorka J. K.

⁷ Video on demand česky znamená video na vyžádání.

Rowlingová obsadila až sedmé místo spolu s Karlem Čapkem a J. R. R. Tolkienem (Friedlanderová, 2023).

Z nejnovějšího výzkumu vyplývá, že oproti minulým šetřením narůstá počet nečtenářů, tedy lidí, kteří odpověděli, že čtou méně často. Naopak ubylo denních čtenářů, ale také čtenářů týdenních a měsíčních. Ukázal se také zvýšený zájem o žánry fantasy a sci-fi, které ve výzkumu roku 2017 u středoškoláků obsadily první příčky. Za příklad oblíbené fantasy knihy je uveden *Harry Potter*, jenž je také zmíněn jako preferovaná kniha středoškoláků z předchozího průzkumu.

3.3 Výzkumy Jiřího Trávnička

V České republice se výzkumům čtenářství dlouhodobě věnuje literární teoretik, kritik a historik Jiří Trávniček. V následující části budou zmíněny výsledky šetření z publikací *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize* (2008), dále *Čtenáři a internauti. Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení* (2010), následující výzkum *Překnížkováno: Co čteme a kupujeme* (2013), *Rodina, škola, knihovna: Náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje* (2018) a *Covidočtení: Co s naším čtenářstvím udělala pandemie* (2022). U frekvence čtení je rozlišen věk, proto zde bude zaměření především na respondenty ve věku od 15 do 24 let.⁸ Trávničkova šetření jsou velice obsáhlá, proto se zde uvedou pouze části zabývající se frekvencí čtení, pohlavím, vzděláním, bydlištěm a preferovanými žánry, autory a knihami⁹, což jsou oblasti, kterým se věnuje také výzkum diplomové práce.

3.3.1 Průzkum čtenářství z roku 2007

Literární teoretik Jiří Trávniček ve výzkumu spolupracuje s tehdejšími řediteli Národní knihovny Vitem Richterem a také s odborníky z Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Zde byly použity metody kvantitativní (dotazníky) a kvalitativní. Dotazníky se předložily respondentům starším 15 let za účelem, aby se daly při dalších výzkumech vypořádat s trendy a jejich vývojem. Za kvalitativní metodu se zvolily tzv. čtenářské biografie, které by měly umožnit zacházet ve výzkumu hlouběji. Šetření si stanovilo za cíl zjistit, jaký je vztah Čechů ke knize.

⁸ Jiří Trávniček tuto věkovou kategorii již více nerozděluje.

⁹ Oblíbeným autorům a knihám nebude v práci věnována příliš velká pozornost, protože zde Trávniček nerozlišuje věkové kategorie.

Autor rozřazuje respondenty do třech kategorií dle generací na: starší generaci (zhruba 65 let a více), střední generaci (zhruba 40 až 60 let) a nejmladší generaci (zhruba 15 až 30 let).

Z hlediska vzdělání se prokázalo, že čím je více vysokoškoláků, tím více je čtenářů¹⁰, ale zároveň se také ukázalo, že čím méně je lidí, kteří nemají maturitu, tím počet čtenářů je vyšší. Celkově vyšlo najevo, že ženy čtou více než muži. Trávníček poukazuje na fakt, že vysokoškolsky vzdělaných mužů v naší společnosti je více než žen, ale že jich je mnohem víc v oblasti vyučených. Vzdělání ale stále ve čtenářství hraje velkou roli, protože souvisí s povahou práce, s velikostí příjmu a také s bydlištěm, protože na venkově je v průměru vzdělanostní úroveň nižší než ve velkých městech.

Následná část bádání se věnovala podrobnější škále čtenářství. Kde byl rozvinut intenzivnější vztah k četbě, ukázal se rozdíl mezi venkovem a městem. Co se týká místa bydliště, vyšlo najevo, že míra urbanizace odpovídala také míře čtení, což si autor vysvětluje tím, že lidé na venkově mají více tzv. času vázaného, kam patří obstarávání zahrad, zvířat atd., tím pádem jim ubývá volný čas. Nejvíce silných čtenářů spadalo do věkové kategorie 15 až 24 let (nejspíše proto, že tito lidé se ještě nestali ekonomicky aktivními), v oblasti vyššího vzdělání a u pracujících duševně. Také se jednoznačně prokázalo, že mezi silné čtenáře patří především ženy.

Další oblastí, které se výzkum věnoval a dotýká se diplomové práce, byla oblíbenost některých žánrů. Zde Trávníček nerozlišuje věkové skupiny, pouze konstatuje, že mladší čtenáři sahalo po fantasy a sci-fi spolu s tzv. funkcionální četbou (slovníky, encyklopedie, příručky...).

U otázky, co čtenáři od knih očekávají, autor výzkumu konstatuje, že zde věk nemá zásadní roli, a představuje souhrnné výsledky pro všechny respondenty nad 15 let. Zde se ukazuje, že největší očekávání od čtení je zábava a napětí a následně přínos informací. Ženy častěji od knih očekávaly estetický zážitek, únik z reality či pomoc v životní situaci. Zde je vidět rozdíl od mužů, kteří naopak nejvíc očekávali fakta a informace, a také dvojnásobně více jich sdělilo, že nic neočekávají. Důležité je upozornění od literárního teoretika Trávníčka, že zde věk nemá žádnou podstatnou roli.

¹⁰ Kritérium pro určení čtenáře a nečtenáře: čtenář přečte aspoň jednu knihu za rok.

Co se týká nejpreferovanějšího autora a knihy, výzkum není rozdělen do věkových kategorií, proto výsledná data neodpovídají preferencím středoškoláků. Jediná shoda s výzkumy od Friedlanderové panuje u knihy *Harry Potter* (jednotlivé díly i celý cyklus), která se umístila na třetím místě.

Trávníček upozorňuje, že z celkových výsledků (od všech respondentů od 15 let a výše) je vidět, že se v naší čtenářské kultuře vyskytují dvě semi-kultury, a to ženská a mužská. Ženy preferují četbu zážitkovou zábavnou, zatímco u mužů převažují složky informačně–poznávací. Existenci těchto dvou skupin lze potvrdit i díky seznamu nejoblíbenějších knih a autorů. V desítce nejpreferovanějších knih a autorů se nachází buďto knihy/autoři s drtinovou převahou u žen nebo mužů. Naopak tituly/autoři, kde byly sympatie u obou pohlaví vyrovnané jsou v menšině (Trávníček, 2008).

Z výzkumu lze vyčíst polarizaci ohledně nejoblíbenějších autorů a děl. Buďto vyhrávají hlavně u žen, nebo u mužů. Nejmladší čtenáři označili za nejpreferovanější žánry sci-fi, fantasy a přitahují je i slovníky, příručky, encyklopedie atd. Také ve výzkumu Hany Friedlanderové z roku 2021 se na prvním místě umístil žánr fantasy a sci-fi.

3.3.2 Průzkum čtenářství z roku 2010

Výzkum navázal na předchozí z roku 2008 a použily se stejné metody. Změna se stala v zacílení volitelné části. Namísto zaměření se na veřejné knihovny (které bylo součástí předešlého výzkumu) se nyní více zajímal o beletrii a čtení v digitální podobě. Šetření se účastnili lidé od 15 let. Tentokrát byly kategorie dle věku rozděleny do více skupin a vznikla zde skupina odpovídající středoškolákům spolu s vysokoškoláky (od 15 do 25 let). Uvědomuji si problém tohoto věku, ale výzkumy Jiřího Trávníčka (a ještě Hany Friedlanderové) jsou jediné, které se věnují dlouhodobým šetřením četby a sledují její vývojové trendy a proměny v čase. Proto budou v práci zmíněny, i když se nejedná o přesný věk středoškoláků.

Z šetření bylo patrné, že zde panuje velký rozdíl v genderu a že se četbě věnovaly více ženy. Vzdělání opět hrálo zásadní roli a maturita se stala pomyslnou hranicí mezi čtenářem

a nečtenářem.¹¹ Ohledně bydliště se znova projevil fakt, že ve velkých městech se nacházelo víc čtenářů než na venkově a lidé duševně pracující také k této aktivitě tíhnou více.

Frekvence čtenářství byla dále rozdělena na kategorie: nečtenář, čtenář sporadický, čtenář pravidelný a čtenář častý. Z výzkumu vyplynulo, že v kategorii od 15 do 24 let dominovalo silné čtenářství, dokonce více než v ostatních věkových skupinách. Zde se také objevil nejmenší počet nečtenářů. Trávníček upozorňuje, že se celkově ukazuje (ve všech věkových kategoriích) pomalé rozevírání nůžek. Za nejvyhraněnější lze považovat kategorie nečtenář a vášnivý čtenář. Nejsilnější čtenářství bylo u nejmladší skupiny, což si lze odůvodnit volným časem a tlaku na vzdělávání. Jedná se o propojení ve čtení jako dobrovolné činnosti (chci číst) a nucené/očekávané (musím číst kvůli vzdělávání).

Následující část se nově zaměřila na beletrii, které se nejvíce věnovala sice nejstarší generace, ale také ta nejmladší. Ukázalo se, že docházelo k poměrně velkému rozdílu mezi čtením všech knih a beletrií. Ten byl především u mužů, dále u vysokoškolsky vzdělaných lidí a ve věku od 15 do 24 let. Členi těchto kategorií četli více knih a nejen beletrii, což je ale logické. Muži spíše v literatuře vyhledávali informace, vysokoškolsky vzdělaní se živí duševní prací a většinou se dále vzdělávají (což je jiná literatura než beletrie). Pro nejmladší věkovou skupinu je naopak typické, že sahá po jiné literatuře, jelikož se institucionálně vzdělává.

Data z okruhu zabývajících se náplní četby opět nebyla rozřazena dle věku. Trávníček pouze zmiňuje, že čím byli odpovídající mladší, tím více uváděli slovníky, encyklopedie spolu s příručkami, ale také žánry fantasy a sci-fi. Když se podíváme na souhrnné výsledky všech respondentů (nejen nejmladší kategorie) z aspektu pohlaví, ženy četly více oddechovou současnou beletrii a klasickou beletrii, zatímco muži dávali přednost knihám válečným nebo odborným, ale také fantasy a sci-fi.

Tentokrát byly u výsledků u nejoblíbenějších deseti knih zveřejněné také průměrné věky čtenářů. Ukázalo se, že z top deseti titulů věku středoškoláků odpovídá pouze *Harry Potter*, který se umístil na desátém místě a věkový průměr respondentů činil 18 let.

¹¹ Kritérium pro určení čtenáře a nečtenáře: čtenář přečte aspoň jednu knihu za rok.

Jiří Trávniček v rámci tohoto výzkumu také zmínil anketu *Kniha mého srdce*, kterou roku 2009 uspořádala Česká televize a dotýkala se pouze prózy. Hlasovalo až 322 881 lidí, ale problém se vyskytl v tom, že někteří posílali hlasy několikrát (z různých e-mailových adres). Pod fanouškovským útokem se ocitla především kniha *Stmívání* a obsadila čtvrté místo. Zajímavé ovšem je, že se v první desítce umístily i zcela jiné tituly než v Trávničkových výzkumech. Zde je uvedeno prvních deset nejpreferovanějších knih (řazeno sestupně): *Saturnin*, *Babička*, *Malý princ*, *Stmívání*, *Harry Potter*, *Egypt'an Sinuhet*, *Děti z Bullerbynu*, *Co život dal a vzal*, *Pán prstenů* a *Osudy dobrého vojáka Švejka*. Je nutné také uvést, že hlasovat mohly všechny věkové kategorie a nejmladší respondenti byli ti nejaktivnější.

Největší změna spočívala ve vyrovnání poměru mezi muži a ženami preferujícími literaturu faktu. K tomuto posunu ale dochází jen u nejmladší věkové kategorie. Autor průzkumu naznačuje, že se možná jedná o maskulinizování ženské četby, což lze pozorovat i v západním světě. Ženy se více přesouvají do oblasti duševní práce a jsou více formálně vzdělanější, než tomu bylo dříve. To odráží jejich četbu, kde se objevuje více funkce informativně–poznávací. Ze souhrnných výsledků, které jsou od respondentů všech věkových skupin, vyplývá, že většina preferovaných knih a autorů je jednobarevná – buďto ji preferují hlavně ženy, nebo hlavně muži, což platí pro celkové výsledky, nejen pro nejmladší kategorii (Trávniček, 2011).

Nově byly u preferované knihy a autora publikovány i průměrné věky respondentů, kteří pro ně hlasovali. Ukázalo se, že nejmladší odpovídající (průměrný věk 18 let) uvedli titul *Harry Potter*. Z deseti nejoblíbenějších knih to bylo jediné dílo, jež odpovídá věku středoškoláků. Jeho obliba se shoduje také s výzkumem z roku 2021 od H. Friedlanderové, která *Harryho Pottera* rovněž zařadila mezi nejoblíbenější knihy ve věkové skupině středoškoláků. Podrobnější obraz o četbě mládeže přinesla televizní anketa *Kniha mého srdce* od České televize, kde hlasovali především mladší čtenáři. Objevila se zde poprvé kniha *Stmívání* a *Děti z Bullerbynu*, což jsou díla, která odpovídají mladší generaci. Výrazně si zde polepšil i *Harry Potter*, jenž se ocitl na pátém místě (u Trávnička na desátém).

3.3.3 Průzkum čtenářství z roku 2013

Opět průzkum navázal na předchozí již zmíněná šetření, která byla stejně jako tento ve spolupráci s Národní knihovnou. Trávničkovy výzkumy se provádí vždy po třech letech, což

umožňuje sledovat různé trendy a jejich proměnu v čase. Forma zůstala stále stejná, akorát zde se více zaměřil na oblast knižního trhu, jak ho využíváme a pracujeme s ním.

V oblasti soustředící se na pohlaví a čtenářství se ukázalo, že mezi lety 2010 a 2013 k přílišným změnám nedošlo. Stále četly ve větší míře ženy než muži. Změny také přišly ve vzdělání, protože se poměrně dost zvýšil počet čtenářů s nejnižším vzděláním. Opět se nejvíce četbě věnovali lidé žijící se duševní prací, ale změna nastává u odpovídajících, kteří pracují napůl fyzicky a napůl duševně. Zde se počet čtenářů zvýšil ze 78 % na 86 %.

Opět byli respondenti dle věku rozděleni do stejných kategorií. Ve věkové skupině od 15 do 24 let se objevil celkem výrazný propad u častých čtenářů. Odpovídající se rozřadili na základě přečtených knih za rok do skupin: nečtenáři, čtenáři sporadičtí, čtenáři pravidelní a čtenáři častí.¹² Roku 2010 bylo častých čtenářů 39 %, zatímco roku 2013 jejich počet klesl na 23 % a naopak se zvýšil počet pravidelných čtenářů na 24 % namísto 16 %.

Další zkoumanou oblastí byl čas a frekvence čtenářství. Data se rozdělila do pěti skupin čtení knih: denní, aspoň jedenkrát za týden, aspoň jedenkrát za měsíc, aspoň jedenkrát za rok a méně často. Ze získaných informací vyplynulo, že čtenáři od 15 do 24 let četli denně méně než v předchozích výzkumech (jen 13 %, ale roku 2010 to bylo 16 %). Ukázal se pokles také ve čtení týdním, a naopak vzrostl počet u čtení měsíčního a aspoň jedenkrát za rok. Nejdominantnější zůstal ve všech třech průzkumech čas týdním, kde se ocitla největší procenta čtenářů.

Oblast zaměřující se na preferované žánry je opět souhrnná pro všechny věkové kategorie. Encyklopedie spolu se slovníky se četly nejvíc ve věku od 15 do 24 let, což souvisí s institucionalizovaným vzděláváním. Sci-fi spolu s fantasy dominují u respondentů ve věku od 15 do 34 let. V minulém průzkumu se ukázalo, že nejmladší věkový průměr 18 let byl u knihy *Harry Potter*, která se nyní dostala až na druhé místo (v minulém šetření byla na desátém) a autorka J. K. Rowlingová se poprvé dostala mezi deset nejpreferovanějších spisovatelů. Průměrný věk respondentů, kteří ji a její dílo označili, ale nebyl uveden (Trávníček, 2014).

¹² Kritérium pro určení čtenáře a nečtenáře: čtenář přečte aspoň jednu knihu za rok.

Opět se potvrdilo, že u mladších čtenářů (autor výzkumu tentokrát uvedl věk od 15 do 30 let) dominoval žánr fantasy a sci-fi, což se tentokrát výrazněji promítlo i do nejoblíbenějších knih a autorů. Mezi top deset spisovatelů se totiž poprvé prosadila J. K. Rowlingová. Změny přinesly i nejpreferovanější tituly, jelikož se *Harry Potter* dostal až na druhé místo. Věkové průměry u nejoblíbenějších knih zde nebyly uvedeny.

3.3.4 Průzkum čtenářství z roku 2018

Šetření navazuje na tři předchozí, která se uskutečnila v letech 2007, 2010 a 2013. Nyní se zaměřilo na oblast čtenářské socializace (např. škola a rodina). Metody byly kvantitativní, a to formou dotazníků, a kvalitativní (výpovědi a postoje).

Respondenti byli opět rozřazeni do věkových skupin, z toho nejmladší odpovídá od 15 do 24 let, kam spadají i středoškoláci a vysokoškolští studenti. Tato skupina podle dat sahá po knihách nejméně často. Celkově ženy čtou dvakrát více než muži. Když se shrnou všichni čtenáři, ukazuje se propad ve čtení, a to u obou pohlaví. Ve věku od 15 do 24 let se jednalo o pokles z 85 % na 83 %. Sestupná tendence se projevila také ve všech typech vzdělání, ale opět platí, že čím vyšší je, tím vyšší počet čtenářů. Co se týká místa bydliště, nejméně čtenářů žije v bydlech do 4999 obyvatel a nad 100 000 obyvatel. V jejich rozřazení dle průměrného počtu přečtených knih vychází najevo, že ti nejmladší se této aktivitě věnují skoro nejméně. Z šesti věkových kategorií se umístili na předposledním místě. Sice jich je největší počet, ale co se týká intenzity, jsou na pátém místě. Autor výzkumu si to vysvětluje tím, že čtou, protože musí – tedy tlaku z institucionálního vzdělávání.

Příručky a učebnice spolu se sci-fi, fantasy a horory má v největší oblibě nejmladší generace a jejich dominance je zde vysoká.

U nejpreferovanějších autorů a knih opět nebyly uvedeny průměrné věky odpovídajících. Lze pouze uvést, že nejpreferovanějším titulem byl *Harry Potter*, kterého s největší pravděpodobností volili mladší čtenáři (Trávníček, 2019).

Ukazuje se, že je sice v nejmladší věkové kategorii od 15 do 24 let nejvíce čtenářů, ale zato ve frekvenci čtení jsou na předposledním místě, což si Trávníček vysvětluje tím, že čtou, protože musí kvůli škole. Z výzkumu plyne, že nejmladší respondenti měli největší zájem

o literaturu sci-fi, fantasy a o horory. Dominance žánru hororů se v jeho výzkumech u nejmladších čtenářů objevuje poprvé, zatímco sci-fi a fantasy převažují již poněkoliště.

3.3.5 Průzkum čtenářství z roku 2021

Šetření provedli společně Jiří Trávníček, Hana Friedlanderová spolu s tehdejší ředitelkou Národní knihovny ČR Vítou Richterem. Cílem je srovnání čtenářského chování před epidemií covidu-19 a po ní. Jedná se o statický výzkum a realizovala ho Národní knihovna ČR, společnost Nielsen Admosphere a Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR. Dotazováni byli všichni starší 15 let a použila se metoda kvantitativní, a to formou online dotazníků. Při interpretaci výsledků je třeba dbát na fakt, že respondenti museli být aktivní na internetu.

Z nových dat se ukázalo, že pandemie poskytla nárůst využívání všech aktivit spojených s médii, což ovlivnilo také čtenářství. Podnítila ale tuto činnost všeho druhu, tedy nejen knih (tištěných i digitálních), ale také kratších textů jako jsou zprávy či diskuse. Nejvíce se zvýšilo čtení právě krátkých zpráv. Největší zájem stoupl o zpravodajství, čtenářství se uspokojovalo kratšími texty informativního charakteru. Četlo se sice větší množství, ale zároveň více kratších textů. Na druhou stranu se také ukázalo, že někteří lidé svůj čas během pandemie využili k četbě knih, které odkládali. Autoři dále konstatují, že pandemie sice přinesla více spojitého času na čtení, na druhou stranu je také důležitá samotná kvalita času. Ten byl poněkud znehodnocen, když se vše uzavřelo a lidé nevěděli, co bude dál a obávali se o své zdraví. Nakonec se ukázalo, že covid-19 nepřinesl nějakou jasnou všefákající výpověď o čtenářství (Friedlanderová – Richter – Trávníček, 2022).

3.4 Bádání Marie Hádkové a Martina Fibigera (zaměřeno na gymnázia)

Bohemisté Marie Hádková a Martin Fibiger uskutečnili bádání na gymnáziích a zaměřili se na přístup ke čtenářství (v širokém slova smyslu) a na jazykovou integraci ve školní výuce. V oblasti literární se zabývali vztahem gymnazistů k četbě, knize a literární výchově. Byla zvolena kvantitativní metoda ve formě hromadných dotazníků. Šetření se realizovalo v letech 2008–2009 na všech gymnáziích Ústeckého kraje a zúčastnilo se celkem 1031 respondentů, z toho 372 chlapců a 659 dívek ve věku od 15 do 20 let.

Ohledně četosti čtení byli respondenti rozčleněni do čtyř skupin dle počtu přečtených knih za rok: nečtenáři, čtenáři sporadictí, pravidelní a častí. Častí se dále dělili na stálé, silné

a vášnivé. Nejvyšší počet 49,7 % se nacházel ve skupině sporadických čtenářů. Následující byli čtenáři pravidelní s 22,2 % a poslední čtenáři častí s 20,3 %. Nečtenářů bylo jen 7,9 % a jednalo se o studenty¹³, kteří nepřčetli ani jednu knihu za kalendářní rok. Z dat vyplývá, že dívky se četbě věnovaly více (96,5 %) na rozdíl od chlapců (84,4 %). Starší studenti (chlapci od 18 do 20 let) četli o 2,6 % více. Na druhou stranu mladší studentky (od 15 do 17 let) odpověděly, že četly více knih než dívky starší. U chlapců byl tento jev opačný. Autoři výzkumu konstatují, že častí čtenáři potřebují větší množství volného času, který gymnazisté nemají tolik, jako studenti na jiných typech škol (musí více času věnovat studijním povinnostem).

Šetření se poté zabývalo nejčtenějším žánrem, kde byla na výběr literatura krásná i věcná. Nejvíce dominoval žánr sci-fi a fantasy (22,5 %). Druhé místo obsadila současná oddechová beletrie (20,1 %) a třetí klasická beletrie (10,4 %). Zbylé pořadí bylo následující (řazeno sestupně): komiksy, slovníky a encyklopedie, učebnice a různé příručky, literatura faktu, odborná literatura, současná beletrie s literárními nároky a válečná literatura. Marie Hádková a Martin Fibiger dále upozorňují na fakt, že vliv na žánry má kromě věku také pohlaví a výzkumu se zúčastnilo dvakrát více dívek než chlapců. Mladší respondenti jako první volbu nejčastěji označovali sci-fi a fantasy, ale starší naopak klasickou beletrii.

Výsledky šetření dávají autoři do souvislostí s Trávníčkovým výzkumem z roku 2007 a dochází k závěrům, že se příliš nediferencuje v žánrech současné oddechové a klasické beletrie. Největší rozdíl se vyskytuje u žánru sci-fi a fantasy, který je pro gymnazisty nejpoblíbenější, ale u čtenářů všeho věku se ocitl až na osmém místě. Autoři šetření dále konstatují, že se jeví jako nevhodné spojovat dohromady žánr sci-fi a fantasy. Prokázalo se totiž, že nejpreferovanější tituly jsou z řad fantasy (kde první příčku obsadila knižní série *Harry Potter*), nikoli sci-fi. Velkou oblíbenost si z žánru fantasy získala díla: *Eragon*, *Pán prstenů*, *Letopisy Narnie*, *Eldest* či *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky*. Naopak u sci-fi prózy se ukázalo, že není ve středu zájmu. Z kategorie nejoblíbenějších spisovatelů získali pouhé dva hlasy Ray Bradbury, Arthur C. Clarke a Isaac Asimov. Jako nejpoblíbenější kniha byla jen jednou uvedena *Mart'anská kronika*. Ani jeden hlas nezískala díla *2001: Vesmírná odysea* nebo *451 stupňů Fahrenheita*.

¹³ Žáky na vyšším stupni gymnázií ve výzkumu bohemisté nazývají studenty. Jejich označení bylo v této kapitole ponecháno.

Celkově z údajů vyplynulo, že studenti a studentky gymnázií volili komunikativně náročnější literaturu než běžní čtenáři. Vliv na ně měla škola a studijní povinnosti, tudíž je přirozené, že sahali po odborné literatuře či beletrii s hodnotnějším obsahem. V top dvaceti knihách se objevila i díla z klasické literatury, a to: *Na západní frontě klid*, *Tři kamarádi*, *Sofiina volba*, 1984 a *Svět podle Garpa* (Hádková – Fibiger, 2011).

Ohledně oblíbeného autora studenti nejvíce volili J. K. Rowlingovou, která celkově získala 10,8 %. Druhou oblíbenou byla Lenka Lanczová a třetím Stephen King. Dále byli uvedeni další autoři (řazeno sestupně): J. R. R. Tolkien, Erich Maria Remarque, Dan Brown, Terry Pratchett, Michal Viewegh, Jane Austenová, Agatha Christie a William Shakespeare (dělal se s A. Christie o desáté místo).

Nejčastěji chlapci uváděli J. R. R. Tolkiena, který u nich vyhrál nad J. K. Rowlingovou o pouhý jeden hlas. Oblibu měli autoři píšící fantasy, například Richard A. Knaak, Terry Pratchett, C. S. Lewis a Christopher Paolini. U chlapců dominovali více čeští spisovatelé než spisovatelky. V první desítkce se u nich objevuje Karel Čapek a Jaroslav Foglar. Dívky si nejvíce získala spisovatelka J. K. Rowlingová (první místo) a Lenka Lanczová (druhé místo). V deseti nepreferovanějších byly dále zmíněné Jane Austenová a Stephenie Meyerová. Jediná J. K. Rowlingová obdržela hlasy také od chlapců.

U starších studentů se jako nejoblíbenější autoři objevili již klasici, jejichž díla jsou uznávaná. Patří sem například: William Shakespeare, Edgar Allan Poe, Oscar Wilde, Erich Maria Remarque, Karel Čapek a další. Naopak u mladších gymnazistů převládali spisovatelé s tvorbou pro mládež, jako například Stephenie Meyerová či Jules Verne. Bohemisté konstatují, že v porovnání s Trávníčkovými výzkumy je shoda pouze u tří autorů: Ericha Maria Remarquy, Michala Viewegha a Agathy Christie.

Jak už bylo výše řečeno, nejoblíbenějším dílem se stal *Harry Potter*. Druhé pořadí obsadil titul *My děti ze stanice Zoo* a třetí *Eragon*. Další řazení bylo následující: *Šifra mistra Leonarda*, *Pán prstenů*, *Kmotr*, *Andělé a démoni*, *Malý princ*, *Pýcha a předsudek* a *Na západní frontě klid*.

Pro chlapce se nejatraktivnější knihou stal *Harry Potter* a následně *Pán prstenů*. Mimo žánr fantasy je zaujalo také dílo *Kmotr*. Do první dvacítky se dostaly jen dva české tituly, a to *R.U.R* a *Honzikova cesta*. Dívky jako nejoblíbenější dílo uvedly stejně jako chlapci *Harryho Pottera*,

ovšem na druhém místě se ocitlo *My děti ze stanice Zoo*. Od českých autorů se v první dvacítkce umístily *Memento* a *Výchova dívek v Čechách*. Když se porovnají žebříčky top deseti mezi mladšími a staršími gymnazisty, u obou zůstane *Harry Potter*, *My děti ze stanice Zoo*, *Šifra mistra Leonarda* a *Pán prstenů*. Mladší studenti častěji uvedli epické fantasy jako například *Eragon* či *Letopisy Narnie*. Ti straší poté zmiňovali spíše moderní americkou literaturu, která patří do školní četby, tím byla *Sofiina volba* nebo *Svět podle Garpa*. Mezi mladšími a staršími chlapci nepanují v preferenci četby velké rozdíly. Starší i mladší gymnazistky jednoznačně preferují *Harryho Pottera*, ale titul *My děti ze stanice Zoo* volily spíše mladší, jež daly hlasy také *Stmívání* a *Střípkům mých lásek*.

Z celkového počtu uvedených knih bylo 89 % beletristických a 11 % jiných. Do titulů, jež nebyly beletristické, patřila odborná díla či díla související s určitými zájmy (například sport). Z odborných se těšily velkému zájmu především historické (tématikou o druhé světové válce a období nacismu), ale také dějiny umění a další. Ovšem žádné dílo, jenž bylo nebeletristické, neobdrželo více jak jeden hlas. Autoři šetření následně dávají výsledky do kontextu s již proběhlou televizní anketou *Kniha mého srdce*, kde první místo vyhrál *Saturnin*. Ten u gymnazistů vůbec neuspěl, dali mu pouze jeden hlas. Podobný neúspěch zažily další knihy, které se v anketě umístily vysoko, a to *Babička* a *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. Větší popularitu si u studentů získal *Harry Potter*, který v celonárodní anketě obsadil až páté místo. Navíc knihu od J. K. Rowlingové upřednostnil každý desátý a volili ji chlapci i dívky. Zajímavé je, že *Harry Potter* dostal skoro stejný počet hlasů jako jeho autorka v otázce na nejoblíbenějšího spisovatele. V Trávníčkových výzkumech přitom kniha jasně zastihuje autorku (Hádková – Fibiger, 2011).

Výzkum bohemistů ukázal čtenářskou frekvenci a preference gymnazistů. Ukázalo se, že nejvíce je čtenářů sporadických a úplně nejméně je nečtenářů. Nejatraktivnějším žánrem se pro ně staly sci-fi a fantasy, dále současná oddechová beletrie a jako třetí klasická beletrie. Vliv na ně měla jistě i školní výuka, protože ve dvaceti nejoblíbenějších titulech se objevila i díla klasické literatury (*Na západní frontě klid*, *Tři kamarádi*, *Sofiina volba*, *1984* a *Svět podle Garpa*). Za nejpoblíbenějšího autora uvedli J. K. Rowlingovou, na druhém místě Lenku Lanczovou a na třetím Stephena Kinga. Dívky se četbě věnovaly více než chlapci a ukazuje se také jejich rozdílnost ve výběru konkrétních literárních děl. Obě pohlaví se shodla na

nejpreferovanější autorce J. K. Rowlingové a její knize *Harry Potter*. Jinak mezi výběrem oblíbených spisovatelů a titulů nepanuje shoda a je vidět velká rozdílnost. Z celkového počtu knih, jež respondenti uvedli, je 11 % nebeletristických a jednalo se o odbornou literaturu či literaturu související s různými zájmy odpovídajících.

4. Charakteristika výzkumu

Následná část diplomové práce se zabývá výzkumem volnočasové četby na středních školách.

4.1 Cíle výzkumu

Cílem bádání je zmapovat volnočasovou četbu středoškoláků. Důležité je zaměřením se na četbu ve volném čase, tedy nikoliv přípravu do školy či četbu k maturitní zkoušce. Výzkum si klade otázky ohledně frekvence čtení, preferovaných žánrů, autorů a titulů. Záměrem je odhalit, jaká literatura nejvíce oslovuje středoškolskou mládež a jaké jsou důvody jejich čtenářství. Předložené dotazníky se orientovaly také na podmínky, co by se muselo změnit, aby se čtení více věnovali.

Mimo jiné šetření také upozorní na rozdíly v četbě a jejími preferencemi mezi gymnázii, středními odbornými školami a středními odbornými učilišti.

4.2 Metodologie

Pro výše uvedený záměr byl zvolen kvantitativní výzkum. Hlavní metodou se stalo dotazníkové šetření, které probíhalo online formou přes odkaz na platformu Survio.com, kde jej respondenti mohli vyplnit. Bádání se realizovalo během dvou měsíců, konkrétně od 6.1.2024 do 5.3.2024. Rozdáno bylo středoškolským prezenčním žákům ve věkové škále od 15 let a starším. Všechny odpovědi byly zcela anonymní a odpovídající na to byly v úvodu upozorněny. Vyplňovali je během hodin českého jazyka a literatury v elektronické podobě, zadavateli se stali učitelé, kteří byli informováni o jeho účelu a způsobu, jak jej vyplňovat.

Dotazník se skládal z uzavřených otázek, výjimkou byly jen dvě otevřené týkající se preferovaného autora a knihy. To z toho důvodu, aby odpovídající měli co největší volnost ve vyjadřování.

Celková návštěvnost formuláře byla 485 žáků a z toho návratnost 407 (úspěšnost vyplnění činí 83,9 %). Do šetření byli zahrnuti středoškoláci z Královéhradeckého, Pardubického, Ústeckého, Plzeňského kraje a Vysočiny. Účastnili se žáci gymnázií (124 respondentů), středních odborných škol (145 respondentů) a středních odborných učilišť (138 respondentů). Ze středních odborných škol byly osloveny obory: veterinářství,

kosmetické služby, manager silniční dopravy, ekonomické lyceum, obchodní akademie, veřejnoprávní činnost, bezpečnostně právní činnost a strojírenství. Odborná učiliště reprezentovaly obory: kadeřnice, rekondiční a sportovní masér, automechanik, karosář a autoelektrikář.

První otázka se zaměřuje na biologické pohlaví a šetření se zúčastnilo 228 žen a 179 mužů. Obě pohlaví mají zastoupení na všech typech škol. Respondentům následně byl položen dotaz na věk a byli rozřazeni do kategorií: od 15 do 16 let (159 dotazníků), od 17 do 18 let (138), od 18 do 19 let (104) a od 21 let a více (6). Vyplňující uváděli své bydliště, ale pouze zda žijí ve městě, na vesnici nebo na samotě, aby se mohlo porovnat volnočasové čtenářství v odlišném prostředí. Pozornost byla také věnována frekvenci čtení, kde měli na výběr, kolik času za týden tráví průměrně čtením knih mimo povinné školní čtení. Nejmenší jednotkou byla odpověď *méně než 1 hodina*, dále následovaly: *1–2 hodiny týdně*, *3–4 hodiny týdně*, *5–6 hodin týdně* a *více než 6 hodin týdně*.

Část průzkumu se zaměřila na preference volnočasové četby. Jako první byl položen dotaz ohledně nejčastěji čtených žánrů, kde odpovídající měli možnost zvolit více variant. Na výběr měli: *klasická beletrie*, *poezie*, *fantasy*, *sci-fi*, *romantické příběhy*, *erotické příběhy*, *horory*, *detektivky/thrillery*, *humorná literatura*, *historické romány*, *odborná literatura*, *biografie/autobiografie*, *literatura osobního rozvoje*, *komiksy/mangy*, *časopisy*, *cestopisy* a *jiné*, *specifikujte*. Žánry *fantasy* a *sci-fi* byly rozděleny zvlášť. To proto, že autoři předchozího šetření (Hádková – Fibiger, 2011), upozorňují, že by bylo lepší je pro příště oddělit, jelikož se v jejich výzkumu ukázalo, že *fantasy* dominuje mnohem více než *sci-fi*. Rozdělily se také *romantické* a *erotické příběhy*, a naopak *detektivky* byly ponechány spolu s *thrillery* a *komiksy s mangy*. Dotazník obsahoval dvě otázky týkající se nejoblíbenějšího autora a knihy a byly jediné otevřené. U nejpreferovanějšího titulu mohli žáci uvést nejvýše tři tituly. V případě, že na otázku nechtěli uvést odpověď (oblíbeného spisovatele či knihu nevěděli či žádné neměli), mohli do otevřené odpovědi napsat, že žádného nemají.

Následující dotaz se soustředil na důvody jejich četby. Na výběr dostali možnosti: *zábava*, *sebezdokonalení/vzdělávání*, *únik z reality*, *hledání inspirace* či *jiný*, *specifikujte*. Pokud se jednalo o nečtenáře, mohli do kolonky *jiný*, *specifikujte* vyplnit, že nečtou. Úmyslně byla vynechána možnost *kvůli škole* či *povinná četba*. Poté se dotazník zabýval podmínkami,

za jakých by si žáci víc četli. Na výběr byly zvoleny podmínky: *kratší délka knih, dostupnost knih v elektronické podobě, doporučení od přátel/rodiny, zájmová témata, která mě zajímají; víc času a jiné specifikujte.*

Poslední otázka cílila na propojení volnočasové četby se školou a respondenti byli dotazováni, zda je zaujal nějaký titul ze školní výuky literatury natolik, že by si jej přečetli i ve volném čase – tedy mimo potřebu do školy. Zvolit mohli pouze mezi dvěma výroky *ano, a to...*, nebo *ne*. Po závěrečném poděkování se objevil prostor pro jejich připomínky či komentáře ohledně volnočasové četby. Toto pole již bylo nepovinné.

Po sběru výsledků se data podrobí analýze, porovnána s předchozími výzkumy a interpretována.

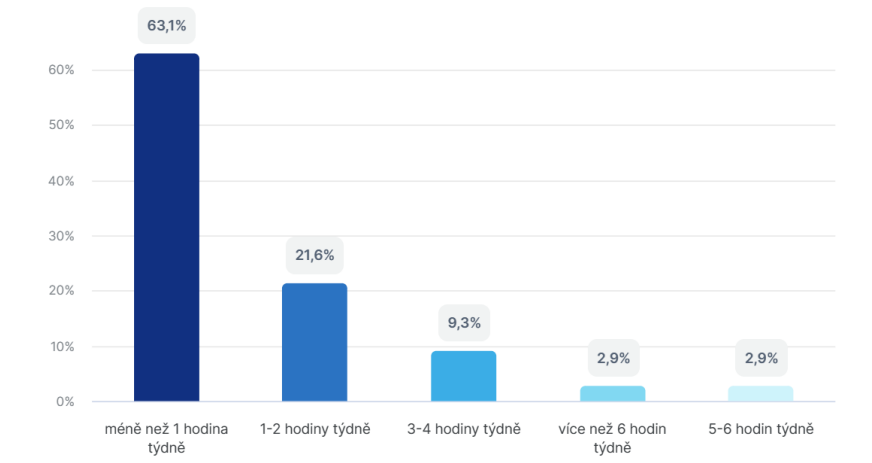
5. Výsledky výzkumu

Na následujících stránkách budou představeny jednotlivé výsledky šetření spolu s jejich interpretací a porovnáním s předchozími bádáními (PISA, 2018; Friendlanderová, 2017, 2021 a 2023; Trávníček, 2008, 2010, 2013, 2018 a 2021; Hádková – Fibiger, 2008–2009).

5.1 Frekvence čtení volnočasové četby

Z nabízených možností ohledně průměrného času tráveného volnočasovou četbou žáci skoro jednomyslně zvolili možnost s nejmenší častostí, a to výrok *méně než 1 hodinu týdně* (celkem takto odpovědělo 63,1 %). Ukazuje se, že čím více času věnovaného této aktivitě, tím méně hlasů od respondentů. Za poslední nejméně častou odpověď s 2,9 % bylo zvoleno *5–6 hodin týdně a více než 6 hodin týdně*. Vše je uvedeno v grafu č. 3.

6. Kolik času v průměru týdně trávíte čtením knih mimo povinné školní čtení?

Graf č. 3: Kolik času v průměru týdně trávíte čtením knih mimo povinné školní čtení? – vlastní tvorba, celkem 407 respondentů

Nyní bude porovnána frekvence čtení mezi biologickými pohlavími a také jednotlivými typy škol. Odpověď s nejnižší frekvencí četby si nejvíce zvolily jak dívky, tak i chlapci. Pokud se porovná aktivita mužů mezi jednotlivými typy škol, ukazuje se, že se jí nejvíce věnují gymnazisté (44 respondentů). Z nich méně než 1 hodinu týdně čte 47,7 % a více hodin 52,3 %. Chlapců středních odborných škol (70 respondentů), kteří uvedli minimální frekvenci bylo 78,6 % a 21,4 % čte více jak 1 hodinu týdně. Dle odpovědí žáků ze středních odborných učilišť

(65 respondentů) lze vyčíst, že nejméně čte 73,8 % a více jak 1 hodinu 26,2 %, což je více než u středoškoláků z odborných škol s maturitou. Ze získaných dat vyplývá, že mnohem více čtou ženy. Z těch navštěvujících gymnázia (80 respondentů) 40 % označilo volbu s nejmenší frekvencí a 60 % čte více jak 1 hodinu týdně, ze středních odborných škol (83 respondentů) je to 59 % a 41 % a ze středních odborných učilišť (65 respondentů) 67,7 % a 32,2 %.

Z těchto dat lze usuzovat, že dívky čtou celkově více než chlapci a tento jev se týká všech typů škol. Nejvíce času volnočasové četbě se z dívek a chlapců věnují žáci gymnázií. Naopak nejméně čtou z chlapců žáci ze středních odborných škol a z dívek žákyně učilišť. Co se týká věku, u žen jsou největšími čtenářky dívky od 17 do 18 let a nejméně čtou nejmladší od 15 do 16 let. U chlapců je to zcela stejné.

Další možný úhel pohledu na četnost čtení je podle místa bydliště. Ukazuje se, že 40,5 % žáků bydlících ve městech čte více jak v průměru 1 hodinu týdně a z toho více ženy než muži. U respondentů z vesnic jich 32,2 % uvedlo, že čte průměrně více jak 1 hodinu týdně a opět jsou muži v menšině. Jedinci žijící na samotě odpověděli v této kategorii 42,9 %.¹⁴

Zvláštní pozornost by si zasloužili i jedinci, kteří se četbě věnují nadstandardně. Celkem 12 respondentů se vyjádřilo, že průměrně čte volnočasovou četbu 5–6 hodin týdně. To činí 2,9 %. Z žen to bylo 10 odpovídajících, z mužů pouze 2, nejvíce takto odpovídali ve věku od 17 do 18 let a ve většině případů se jednalo o gymnazisty. Na výrok o čtení více jak 6 hodin týdně odpověděl stejný počet dotazovaných, tedy 12 a opět převládají ženy ve věku od 17 do 18 let. Objevují se zde ale data, že gymnazisté jsou v této frekvenci v menšině. Čtením literatury tráví tolik času 5 žáků ze středních odborných škol, a dokonce i 5 žáků ze středních odborných učilišť, zatímco z gymnázií pouze 2.

Ukázalo se, že z jednotlivých oborů středních odborných škol čtou v největší míře opět dívky. Největší procentuální číslo 86,2 % u výroku četby méně jak 1 hodinu týdně má obor obchodní akademie (z tohoto oboru bylo 29 respondentů). Jedná se tedy o obor, kde žáci volí čtení jako zájmovou aktivitu nejméně, na druhou stranu je nutné uvést, že zde byl nejvyšší počet odpovídajících. Naopak nejmenší číslo v této frekvenci činí 36,4 % u oboru veterinářství (22 respondentů), což znamená, že 63,6 % dotazovaných čte v průměru víc jak 1 hodinu týdně

¹⁴ Ti byli ve velké menšině, bylo jich celkem 7.

a je to nadpoloviční většina. Tento výsledek je ojedinělý, u ostatních oborů je to naopak, tzn. většina žáků čte méně než 1 hodinu týdně. Pořadí oborů podle míry čtení je následující (řazeno sestupně): veterinářství (22 respondentů), veřejnoprávní činnost (15 respondentů), manager silniční dopravy (19 respondentů), ekonomické lyceum (16 respondentů), kosmetické služby (10 respondentů), strojírenství (20 respondentů), bezpečnostně právní činnost (14 respondentů) a poslední se umístila obchodní akademie (29 respondentů).

Pokud se zaměří pozornost na střední odborná učiliště, vyplyne, že nejméně času u knih tráví žáci oborů karosář (17 respondentů), kde nejnižší variantu zvolilo 82,4 % dotazovaných. Naopak oborem, kde se čte nejčastěji, se stal obor autoelektrikář (16 respondentů), u kterých 62,5 % uvedlo, že čte méně jak 1 hodinu týdně. Další pořadí dle frekvence je následující (řazeno sestupně): kadeřnictví (42 respondentů), automechanik (31 respondentů) a rekondiční a sportovní masér (32 respondentů) a poslední obor karosář (17 respondentů).

Zde je nutné ještě doplnit, že na volnočasovou četbu středoškoláků mají vliv mimo jiné také pedagogové českého jazyka a literatury.

5.2 Nejoblíbenější žánry

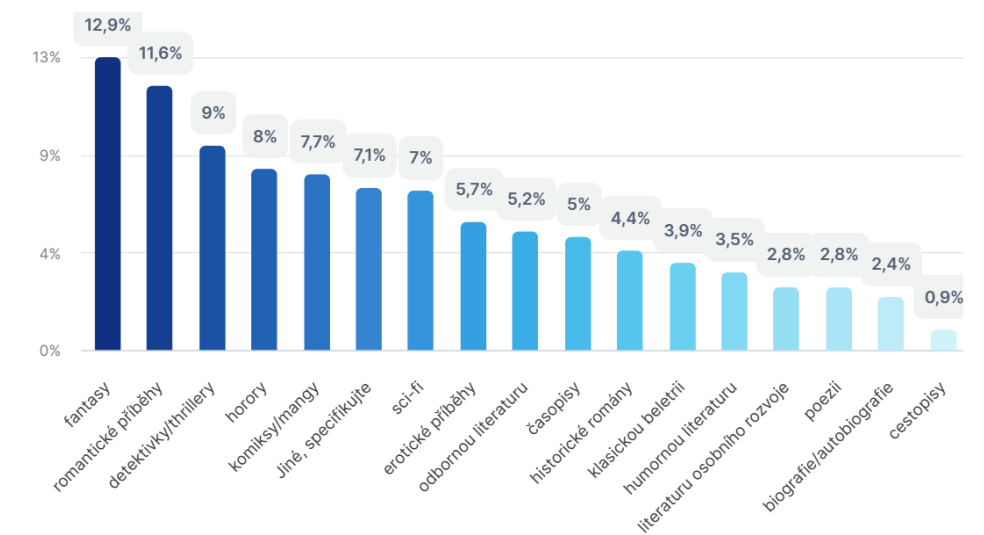
U této kategorie měli respondenti možnost vybrat více žánrů, žádný limit zde nebyl stanoven. Také nebyla možnost odpovědi *žádný*, pouze *jiné*, *specifikujte*. Při vyhodnocování výsledků se projevil fakt, že nečtenáři, kterým chyběla tato odpověď ji napsali do pole *jiné*, *specifikujte*. Učinilo tak velké množství dotazujících a projevila se zde upřímnost odpovědí.

Celkově za nejvíce populární byl označen žánr *fantasy*, který zvolilo dohromady 12,9 % respondentů. Následovaly *romantické příběhy*, jež obdržely 11,6 % hlasů. S trochu větším poklesem na 9 % se nachází třetí žánr *detektivky/thrillery*. Další pořadí je následné (řazeno sestupně): *horory*, *komiksy/mangy*; *jiné*, *specifikujte*; *sci-fi*, *erotické příběhy*, *odborná literatura*, *časopisy*, *historické romány*, *klasická beletrie*, *humorná literatura*, *literatura osobního rozvoje*, *poezie*, *biografie/autobiografie* a poslední se umístily *cestopisy*.

Z výsledků je patrné, že vedou *fantasy*, *romantické příběhy* a *detektivky/thrillery*. Naopak *klasická literatura*, která se na školách vyučuje a je jí věnováno nejvíce času, obsadila až 12. místo. V oblíbenosti ji přeskočily dokonce i *časopisy* a *odborná literatura*. Předpokládá

se, že žebříček preferencí bude odlišný u jednotlivých biologických pohlaví. Celkový přehled oblíbenosti žánrů je uveden v grafu č. 4.

7. Co čtete ve volném čase nejčastěji?

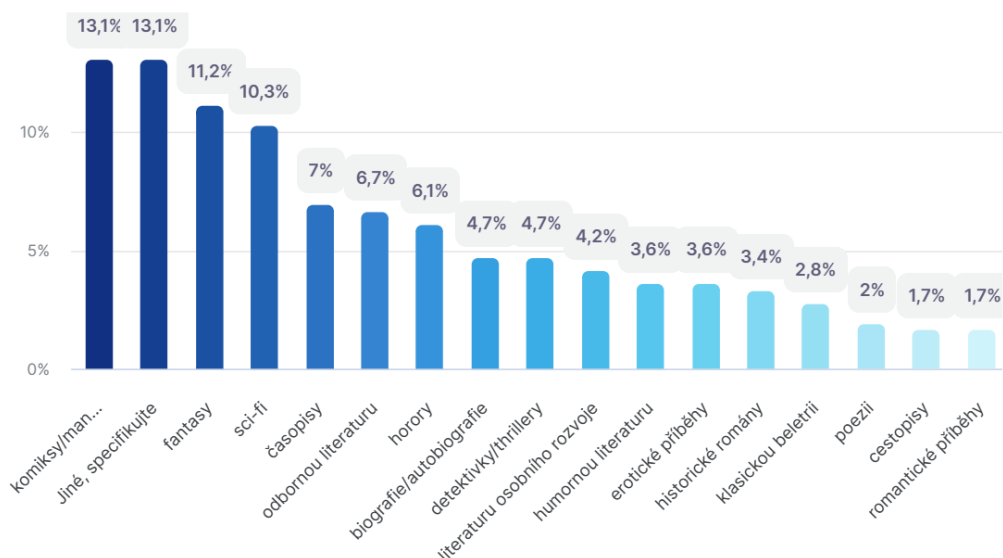

Graf č. 4: Co čtete ve volném čase nejčastěji? – vlastní tvorba, celkem 407 respondentů

5.2.1 Nejoblíbenější žánry chlapců

Pokud by se udělaly žebříčky oblíbenosti žánrů podle biologických pohlaví, byly by poměrně odlišné. U chlapců dominuje odpověď *komiksy/mangy a jiné, specifikujte* se 13,1 %. Druhé místo patří *fantasy literatuře* a uvedlo ji 11,2 % a na třetím se umístilo *sci-fi* s 10,3 %. Dalšími žánry jsou (řazeno sestupně): *časopisy, odborná literatura, horory, biografie/autobiografie a detektivky/thrillery, literatura osobního rozvoje, humorná literatura a erotické příběhy, historické romány, klasická beletrie, poezie* a poslední místo patří *cestopisům a romantickým příběhům*, viz graf č. 5.

7. Co čtete ve volném čase nejčastěji?

Graf č. 5: Co čtete ve volném čase nejčastěji? Nejoblíbenější žánry chlapců – vlastní tvorba, celkem 179 respondentů

Pro žáky ve věku od 15 do 16 let se nejčastější odpovědí stala varianta *jiné, specifikujte* (22,7 %), dále *komiksy/mangy* (15,1 %) a na třetím místě to byly *časopisy* (11,8 %). Za pozornost stojí fakt, že *klasickou beletrii* neuvedl ani 1 žák. Ve věkové kategorii od 17 do 18 let (ve které čte nejčastěji největší množství respondentů) už bylo pořadí rozdílné. Vyhrály shodně žánry *sci-fi* a *fantasy* (13,6 %), na druhé přičce *komiksy/mangy* (11,4 %) a na třetí *odborná literatura* (9,1 %). Mezi dotazovanými od 19 do 20 let převládaly *komiksy/mangy* (13,2 %), následoval žánr *fantasy* (12,3 %) a třetí se umístilo *jiné, specifikujte* (12,3 %). Ve skupině od 21 let a více se nacházel pouze 1 respondent, který za preferovaný žánr označil pouze *odbornou literaturu* (100 %).

Preference žánrů u mužů z gymnázií je odlišná od celkových statistik tvořených dle věku. Gymnazisté totiž považují za nejoblíbenější žánr *odbornou literaturu* (14,4 %). Na druhém místě je již tradiční *fantasy* (11,3 %) a na třetím *komiksy/mangy* (10,3 %). Naopak žáci ze středních odborných škol mají *odbornou literaturu* až na sedmém místě. Za

nejpreferovanější označili *komiksy/mangy* i *fantasy* (11,1 %), dále *jiné, specifikujte* (10,4 %) ¹⁵ a následuje *sci-fi* (9 %). Dotazovaní ze středních odborných učilišť uvedli nejvíce *jiné, specifikujte* (20,5 %) ¹⁶ na druhé příčce pak *komiksy/mangy* (17,9 %) a na třetí *sci-fi* (12,8 %).

Z dat lze vyčíst, že u mužů se celkově největší oblibě těší *fantasy, komiksy/mangy* a *sci-fi*. Naopak ve školách vyučovaná *poezie* se nachází skoro na koncích. Co se týká *klasické literatury*, u gymnazistů je o něco výše (5. místo s 8,2 %), ale u středních odborných škol a středních odborných učilišť se umísťuje až na posledních pozicích. Na vysokých příčkách se také objevuje *jiné, specifikujte*, které nejčastěji obsahují odpovědi, že preferovaný žánr není žádný, či že dotyčný nečte. Na druhou stranu se vyskytují i odpovědi na žánry, jež v dotazníku chyběly. Více než jednou žáci připsali: *zprávy, sport* a *fanfikce*.

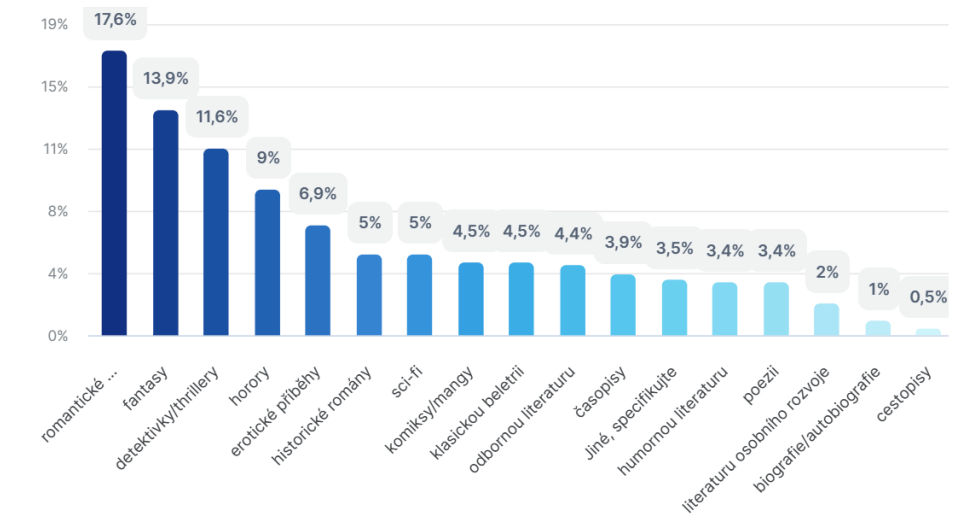
5.2.2 Nejoblíbenější žánry dívek

Všeobecně si největší oblibu získaly *romantické příběhy*, které s přehledem vyhrály první místo, a volilo je 17,6 % dívek. S procentuálním skokem se na druhém místě vynořilo *fantasy* s 13,9 % a na třetím *detektivky/thrillery* s 11,6 %. Dalšímu pořadí odpovídají (řazeno sestupně): *horory, erotické příběhy, historické romány* a *sci-fi, komiksy/mangy* a *klasická beletrie, odborná literatura, časopisy, jiné, specifikujte; humorná literatura, poezie, literatura osobního rozvoje, biografie/autobiografie* a poslední jsou *cestopisy*. Vše je uvedeno v následném grafu č. 6.

¹⁵ Zde byly nejčastější odpovědi *nic* a *nečtu*. Na druhou stranu se dvakrát objevily odpovědi *fanfikce*, jednou *mytologie, zprávy, sport* a *válečné*.

¹⁶ Zde byly nejčastější odpovědi *nic* a *nečtu*, jednou se objevila odpověď *sport, zprávy* a *titulky na Netflixu*.

7. Co čtete ve volném čase nejčastěji?

Graf č. 6: Co čtete ve volném čase nejčastěji? Nejoblíbenější žánry dívek – vlastní tvorba, celkem 228 respondentů

Žákyně ve věku od 15 do 16 let nejvíce preferují *romantické příběhy* (20,6 %), na následné pozici se umístilo *fantasy* (16,1 %) a poté *detektivky/thrillery* spolu s *erotickými příběhy* (11,1 %). Starší dívky věku od 17 do 18 let opět jako první uvedly *romantické příběhy* (16,2 %), dále *fantasy* (14,6 %) a jako třetí *detektivky/thrillery* (12,3 %). Pro ženy od 19 do 20 let se staly nejpreferovanějším žánrem opět *romantické příběhy* (17,8 %), na druhé příčce se umístily *detektivky/thrillery* (11,8 %) a na třetí *horory* (11,2 %). Respondentky, které měly 21 a více let,¹⁷ zvolily za nejpopulárnější *komiksy/mangy* (16,7 %), další místo si rovným dílem dělí: *literatura osobního rozvoje*, *odborná literatura*, *historické romány*, *horory*, *erotické příběhy*, *sci-fi*, *fantasy*, *poezie*, *klasická beletrie* a *jiné, specifikujte*.

Při porovnávání preferencí na různých typech škol data směřují k velice podobným výsledkům. Gymnazistky jako první označily *romantické příběhy* (16,6 %), jako druhý *fantasy* (15,4 %) a jako třetí *detektivky/thrillery* (11,6 %). Dost vysoko se drží také *odborná literatura* (4. místo s 8,3 %) a v první polovině se nachází také *klasická beletrie* (6. místo s 5,8 %). Mezi dívkami navštěvujícími střední odborné školy vyhrály opět *romantické příběhy* (16,8 %), další v pořadí pak *fantasy* (12,1 %) a poté *detektivky/thrillery* (11,6 %). U těchto zákyň se *klasická*

¹⁷ Respondentek v tomto věku bylo celkem 5.

beletrie umístila těsně ve druhé polovině škály. Žebříček se lehce změnil u žen ze středních odborných učilišť. Ty sice v drtivé většině uvedly za nejoblíbenější žánr *romantické příběhy* (21 %) a potom *fantasy* (14,5 %), ale na třetí pozici umístily *horory* (13,7 %). *Klasická beletrie* se pak nachází na poslední příčce (1,6 %). Zajímavé je, že ji přeskočila *poezie* (7. pozice spolu se *sci-fi*, 4,8 %).

Při srovnání volnočasové četby středoškolských dívek je patrné, že se pořadí oblíbenosti žánrů příliš nemění. První místa ve všech věkových kategoriích i na všech typech škol obsazuje *romantická literatura*. Veliký zájem budí i *fantasy*, *detektivky/thrillery* a *horory*. Ukazuje se, že starší žákyně (od 19 do 20 let) více sahají po *hororech*, které vytlačily *fantasy* z první trojice nejoblíbenějších. Obdobně se situace opakovala u studujících střední odborná učiliště, kde byl zvolen opět více žánr *horory* místo *fantasy*. Pokud se získaná data porovnájí s daty ohledně chlapců, jsou vidět odlišné přednosti. Dá se říci, že každé biologické pohlaví má v oblíbě jiný typ literatury. U chlapců na rozdíl od dívek ve valné většině převládají: *komiksy/mangy*, *časopisy*, *sci-fi* a *odborná literatura*. Naopak dívky vidí jasně jako nejoblíbenější žánry *romantické příběhy*, *detektivky/thrillery* a *horory*. Jediné spojující pro obě pohlaví se stává *fantasy*, které se těší velké oblibě a u chlapců i dívek obsazuje přední příčky napříč věkem i typem škol.

5.3 Nejoblíbenější autoři

Kapitola se dotýká další oblasti šetření zabývající se nejpreferovanějším autorem. Nejprve se bude soustředit na respondenty, kteří žádného autora neuvedli, následně vyhodnocení nejvíce krát zvolených spisovatelů a analýze výsledků.

Dotazovaní měli uvést jednoho spisovatele, kterého mají v největší oblibě. Celkem 61 lidí nemá oblíbeného autora, což činí 15 %. Nicméně se podle dat ukazuje, že autora neuvedli ve většině případů ti, kteří příliš nečtou, jelikož z nich pouze 16,9 % vypovědělo, že čte průměrně 1 hodinu a více týdně. Ovšem 3–4 hodiny týdně a 5–6 hodin týdně odpověděl vždy jen 1 člověk a více jak 6 hodin týdně nikdo. Věkové rozložení bylo velmi podobné, jen v kategorii od 21 let a více takto odpověděl pouze 1 člověk, stejně tak nehraje příliš velkou roli místo bydliště. Autora neuvedli především žáci gymnázií (42,4 %) a středních odborných škol (40,7 %). Naopak lidé studující střední odborná učiliště jsou oproti nim v menšině (16,9 %). Někteří žáci k odpovědi připsali zdůvodnění, proč žádného autora neuvedli. Výrok jedné

žákyně z gymnázia zní: „*Je těžké vybrat pouze jednoho autora.*“ Jiná dívka taktéž z gymnázia uvádí: „*Nemám žádného oblíbeného autora, vždycky si vyberu knihu, která mi připadá zajímavá a čtu ji. Nevybírám podle autora.*“ Podobně se vyjadřuje další gymnazistka: „*Nemám oblíbeného autora, spíš záleží na tom, jak mě zaujme kniha.*“

Za nejoblíbenějšího spisovatele byl označen Karel Čapek, jenž obdržel celkem 14 hlasů. Poměr mezi dívkami a chlapci byl vcelku rovnocenný, uvedlo ho 8 žen a 6 mužů. Druhé místo obsadili dva autoři, a to Colleen Hooverová a Stephen King. Oba dostali od respondentů 11 hlasů. Hooverovou zvolily pouze dívky, nehlasoval pro ni ani jeden chlapec. U Kinga to již bylo mnohem vyrovnanější, jelikož mu hlas dalo 6 dívek a 5 chlapců. Třetí pozici obsadila J. K. Rowlingová s počtem 10 hlasů a vybraly si ji převážně ženy (7 žen a 3 muži). Celkový přehled nejoblíbenějších autorů a poměrů hlasů se nachází v tabulce č. 1.¹⁸

U některých autorů se ukazuje polarita, jelikož autorku Colleen Hooverovou, Sarah J. Maasovou, J. K. Rowlingovou a Alenu Mornštajnovou volily především dívky. Jedinými autory, kde měli převahu muži, byli William Shakespeare a J. R. R. Tolkien. Je vcelku překvapivé, že první místo vyhrál Karel Čapek, jehož tvorba odpovídá žánru klasické beletrie. Stejně tak je zajímavé, že se mezi top nejoblíbenějších spisovatelů dostalo mnoho autorů známých především z povinné školní četby, například: K. J. Erben, William Shakespeare, George Orwell, Božena Němcová či Edgar Allan Poe. Jak již bylo výše zmíněno, u dívek zvítězil žánr romantické příběhy a z žebříčku nejpopulárnějších spisovatelů mu odpovídají pouze dvě autorky, a to Colleen Hooverová a S. J. Maasová. Z dalšího oblíbeného žánru fantasy se sem zařadili J. K. Rowlingová, S. J. Maasová a J. R. R. Tolkien. Zástupcem hororové literatury se stal Stephen King a také zakladatel tohoto žánru E. A. Poe. Žáci mezi oblíbené žánry zařadili také detektivky a thrillery, z nichž se prosadili britská autorka detektivek Agatha Christie a severský spisovatel Jo Nesbø.

Při další analýze seznamu vybraných autorů vychází najevo, že oblibu si u žáků získali především ti ze zahraničí. České prostředí reprezentují pouze klasici jako Karel Čapek, K. J. Erben a Božena Němcová. Jedinou stále žijící spisovatelkou Češkou je Alena Mornštajnová. U autorů z cizího prostředí jsou stále naživu a vydávajícími Stephen King, Colleen Hooverová,

¹⁸ Vzhledem k vysokým počtům autorů, kteří obdrželi 3 hlasy, jsem se rozhodla zde uvést pouze spisovatele do 9. místa.

J. K. Rowlingová a S. J. Maasová, kteří se také drží v první polovině žebříčku. Což je rozdíl, protože Alena Mornštajnová se umístila naopak vzadu na osmém místě. Zajímavé je, že stále žáky oslovují i spisovatelé starší jak z 21. a 20. století. Nejstarším z nich je William Shakespeare ze 17. století, dále autoři z 19. století: E. A. Poe, Božena Němcová a K. J. Erben.

Pořadí	Autor	Celkový počet hlasů	Počet hlasů ženy – muži
1.	Karel Čapek	14	8–6
2.	Stephen King	11	6–5
2.	Colleen Hooverová	11	11–0
3.	J. K. Rowlingová	10	7–3
4.	S. J. Maasová	8	6–2
5.	K. J. Erben	7	4–3
6.	William Shakespeare	7	3–4
7.	George Orwell	6	2–4
8.	Agatha Christie	5	3–2
8.	Alena Mornštajnová	5	5–0
9.	Božena Němcová	4	3–1
9.	E. A. Poe	4	3–1
9.	J. R. R. Tolkien	4	1–3
9.	Jo Nesbø	4	4–0

Tabulka č. 1: *Nejpreferovanější autoři* – vlastní tvorba, celkem 407 respondentů, z toho 61 žádného autora neuvedlo.

Pozornost bude nyní věnována preferencím u jednotlivých věkových skupin, protože je možné, že se mladší a starší žáci v četbě budou lišit. Pro žáky a žákyně ve věku od 15 do 16 let

je nejoblíbenějším autorem opět Karel Čapek, jenž obdržel 8 hlasů. Druhé místo si dělí Colleen Hooverová a K. J. Erben s 6 hlasy a třetí S. J. Maasová a Božena Němcová se 4 hlasy. Starší žáci věku od 17 do 18 let za nejpreferovanějšího spisovatele zvolili rovnou tři autory, a to J. K. Rowlingovou, Williama Shakespeara a George Orwella, všichni obdrželi 4 hlasy. Za nimi se umístili Colleen Hooverová, Stephen King, Oscar Wilde a Jo Nesbø, které uvedli 3 žáci. Další věková skupina je od 19 do 20 let a zde s větším náskokem nejvyšší počet hlasů získal Stephen King, jenž obdržel 8 hlasů. Za ním se umístili J. K. Rowlingová a Karel Čapek, které označili 4 žáci. Na třetím místě byly Agatha Christie a Alena Mornštajnová se 3 hlasy. Poslední kategorií byla mládež od 21 let a výš. Zde nevyhrál ani jeden autor, všichni mají pouze 1 hlas, což je s ohledem na počet účastníků tohoto věku (6) vcelku pochopitelné.

5.3.1 Shrnutí a interpretace

Ze získaných dat lze vyčíst zajímavé jevy. Předně je poněkud překvapením, že se mezi nejoblíbenější autory dostali čeští i zahraniční klasici. To proto, že žánr klasické beletrie a poezie se neprosadil ani u jedné věkové kategorie, ba naopak – v nejlepším případě se ocitl v polovině škály. Nejvíce je volili respondenti ve věku od 15 do 16 let, což je také poměrně překvapivé. Dalo by se spíše očekávat, že je budou zmiňovat žáci v maturitních ročnících, kteří se touto literaturou zabývají kvůli blížící se maturitní zkoušce. Otázkou je, jestli uvedené informace jsou opravdu v souladu s realitou a žáci je neuvedli jen proto, že nechtěli napsat, že oblíbeného autora nemají. Uvádějí nejčastěji (až na Karla Čapka) osobnosti, které spadají do 17. či 19. století a je možné, že tato volba má co do činění se školní výukou. Toto tvrzení lze opřít o fakt, k němuž docházelo zejména na středních odborných učilištích, kdy v rámci výzkumu nastaly situace, že zadávajícím pedagogům respondenti sdělili, že za oblíbeného autora (či knihu) chtějí uvést někoho ze školní povinné četby. Ve všech případech se ale nejednalo o jejich dobrovolnou volnočasovou četbu a zadávající jim opět objasnili, že vše mají psát v souladu se skutečností. Žáci přitom byli přímo v dotazníku (a také od zadávajících) několikrát upozorněni na to, že se otázky týkají volnočasové četby, která nesouvisí s povinnostmi do školy.¹⁹

¹⁹ Tato situace se stávala především u autorky Boženy Němcové a její knihy *Babička*. Samotná spisovatelka se umístila na 9. místě a její dílo na 5.

Souvislost mezi hodinami literatury a oblíbenými autory lze vidět také u straších žáků, kteří do odpovědí uváděli George Orwella a Oscara Wilda. Se školní výukou by mohly souviset také Agatha Christie a Alena Mornštajnová, jež se už začínají objevovat v seznamech povinné četby k maturitě. U starších respondentů se již od klasiky opouští a nahrazují ji autoři hororů a detektivek jako Stephen King, Agatha Christie a Jo Nesbø. Nestalo se, že by se jeden autor objevil na nejvyšších příčkách u každé věkové kategorie. Tam, kde vyhrává Colleen Hooverová, zase ztrácí J. K. Rowlingová nebo tam, kde má převahu Stephen King, chybí hlasy pro Colleen Hooverovou. Celkově se ukazuje, že čím starší žáci jsou, tím více tíhnou k autorům píšícím horory a detektivní příběhy, což se prokázalo i v preferovaných žánrech, kde u žen od 18 do 19 let horory vyřadily z první trojice fantasy. I přes to, že se v odpovědích objevují jména osob píšících komiksy a mangy, se žádnému nepodařilo prosadit a vždy dostali nejvýše 2 hlasy. Ještě slabší to bylo u autorů žánru sci-fi, který se ale stal nejoblíbenějším žánrem chlapců ve věku od 17 do 18. let. Stejně tak se objevuje v poměrně hojném počtu literatura zaměřená na fakta, ale žádný autor se neopakuje více než jednou.

Stejně jako v Trávníčkových výzkumech se zde vyskytuje určitá polarizace, kdy jednoho autora volily pouze ženy. Tím se stala Colleen Hooverová, Alena Mornštajnová a Jo Nesbø. V bádání se nevyskytuje spisovatel, jehož by jednomyslně preferovali pouze muži. Skoro ve většině případech mají v hlasech převahu dívky. Proč tomu tak je? Možná proto, že dle výzkumu PISA (PISA, 2018), mají mnohem silnější potřebu si o knihách povídat. Pokud si navzájem knihy vypráví a doporučují, čtou poté také stejné autory. U chlapců tato potřeba dle výzkumu PISA není, takže pokud mají preferovaného autora či knihu, nechávají si je pro sebe. Výsledkem může být to, že si každý individuálně čte jinou literaturu, ale ta se již mezi jejich vrstevníky nešíří dál. To se také ukazuje tím, že z oblíbených žánrů chlapců (komiksy/mangy, časopisy, sci-fi) se neprosadil žádný autor. Naopak autorky romantických příběhů, které mají v oblíbě dívky, se v žebříčku nejlepších umístily (Colleen Hooverová, S. J. Maasová).

5.4 Nejoblíbenější kniha

Následná část se soustřeďuje na nejpoblíbenější titul středoškoláků. Na tuto otázku mohli odpovídající uvést nejvýše 3 díla. Z celkového počtu 407 respondentů jich 113 uvedlo, že žádnou oblíbenou knihu nemá. Tento počet činí 27,76 % a z nich preferovaný titul nemají spíše muži, jichž je 55,8 %, zatímco ženám odpovídá 44,2 %. Otázkou může být důvod, proč

takto odpověděli. Buďto mají hodně oblíbených knih a nedokázali si vybrat, nebo naopak nemají z čeho vybírat a žádná kniha je v jejich životě nezaujala natolik, aby si na ni vzpomněli a označili ji. Pokud se na tuto skupinu respondentů nahlédne z hlediska frekvence čtení knih, z dat jasně vyplývá, že příliš nečtou. Této aktivitě se 79,6 % z nich věnuje v průměru méně jak hodinu týdně, což znamená, že více jak hodinu týdně čte 20,4 %. Více jak 6 hodin odpovědělo 1,8 % (pouze 2 hlasy) a 5 až 6 hodin nenapsal nikdo. Co se týká věku, nejvíce takto odpovědělo žáků od 15 do 16 let a ukázalo se, že místo bydliště opět nehraje příliš velkou roli. Dále z výsledků vyplývá, že nejoblíbenější tituly nemají převážně žáci ze středních odborných učilišť, kterých je celkem z tohoto výběru 46 %. Následují je středoškoláci odborných škol, jichž je 35,4 % a nejméně je gymnazistů s 18,6 %. K této otázce se objevilo několik vyjádření (celkem 13), proč nemají oblíbený titul, a tím byla odpověď: *Nečtu*.

Nejoblíbenější knihou se stal *Harry Potter*, který měl mnohem více hlasů než titul, jenž se umístil na dalším místě. Celkem ho zvolilo 32 žáků, z nichž převažovaly hlasy dívek (23 dívek a 9 mužů). Na druhé příčce se umístil *Malý princ* s 11 hlasy, kde byl již poměr hlasů od žen a mužů mnohem vyrovnanější (6 žen a 5 mužů). Třetí místo obsadily dva tituly s počtem 10 hlasů, kterými jsou *After* (8 žen a 2 mužů) a *Námi to končí* (10 žen a 0 mužů) a volily je hlavně ženy (u *Námi to končí* dokonce pouze ženy). Na dalších pozicích se již objevuje rovnou několik knih najednou. Na třetí to jsou knihy, jež zvolilo 7 žáků: *Hana*, *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*, *Jujutsu kaisen*, *Oba na konci zeměrou*, *Pán prstenů* a *R.U.R.* Z nich nejoblíbenější knihou především pro dívky se stalo: *Hana* a *Oba na konci zeměrou*. Naopak vyšší preference u mužů si získaly *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*, *Jujutsu kaisen* a *Pán prstenů*. Vyrovnaný počet hlasů nastal u dramatu *R.U.R.* Obdobně se na čtvrté příčce umístilo s 6 hlasy několik titulů, mezi nimi to byly: *Babička*, *Na západní frontě klid*, *Deník malého Poseroutky*, *Romeo a Julie*, *Zaklínač*, *Šest vran* a *1984*. Knihy, jež uvedly pouze dívky, byly *Romeo a Julie* a *Šest vran*. Již se zde vyskytlo více titulů, kde měli převahu muži, a to *Na západní frontě klid*, *Deník malého Poseroutky*, *Zaklínač* a *1984*. O jeden hlas méně mělo páté místo a pořadí je následující: *Dvůr trnů a růží* (série), *Farma zvířat*, *Jáma a kyvadlo*, *Mléko a med*, *Naruto*, *Odvrácená tvář lásky* a *Robinson Crusoe*. Dívky více než chlapce zaujala série *Dvůrů*, *Jáma a kyvadlo*, *Mléko*

a med a *Odvrácená tvář lásky*. Naopak muže, spíše než ženy, oslovily tituly *Naruto* a *Robinson Crusoe*. Pro větší přehlednost viz tabulka č. 2.²⁰

Jak z popisu výše a tabulky vyplývá, opět se zde ukazuje poměrně velká rozdílnost mezi četbou žen a mužů. Dívky jednoznačně volily romantické obsahy, pro něž muži skoro vůbec nehlasovali (*After*, *Námi to končí*, *Oba na konci zemřou*, *Romeo a Julie*, *Odvrácená tvář lásky* a *Dvůr trnů a růží*). Kde naopak chlapci získávají výraznou převahu jsou fantasy (*Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*, *Pán prstenů* a *Zaklínač*) a komiksy/mangy (*Jujutsu kaisen* a *Naruto*). Větší zájem mají také o válečný román *Na západní frontě klid*, antiutopický román *1984* a humornou knihu *Deník malého Poseroutky*. Lze konstatovat, že literatury, na které by se obě pohlaví shodla, není mnoho. Vždycky se jedná o klasickou beletrii jako jsou *Malý princ*, *R.U.R.*, *Babička* a *Farma zvířat*.

Dále z uvedeného soupisu nejpreferovanějších knih vychází najevo, že u současných středoškoláků v drtivé většině vyhrávají knihy od zahraničních autorů. Jedinými výjimkami jsou tři Češi, a to Alena Mornštajnová, Božena Němcová a Karel Čapek. Celkově je většina oblíbených knih od současných autorů, pokud již autoři nežijí, jedná se o klasickou beletrii, kterou znají ze školy.

Jen třem autorům se podařilo prorazit více jak jedním titulem. Mezi nimi jsou Colleen Hooverová (*Námi to končí* a *Odvrácená tvář lásky*), J. R. R. Tolkien (*Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky* a *Pán prstenů*) a George Orwell (*1984* a *Farma zvířat*).

Pořadí	Titul	Autor titulu	Celkový počet hlasů	Poměr hlasování: ženy – muži
1.	Harry Potter (série)	J. K. Rowlingová	32	23–9
2.	Malý princ	A. S. Exupéry	11	6–5
3.	After	A. Toddová	10	8–2
3.	Námi to končí	C. Hooverová	10	10–0

²⁰ Vzhledem k vysokým počtům knih, které obdržely 3 hlasy, jsem se rozhodla zde uvést pouze tituly do 7. místa.

4.	Hana	A. Mornštajnová	7	7–0
4.	Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky	J. R. R. Tolkien	7	2–5
4.	Jujutsu Kaisen – Prokleté války (série)	G. Akutami	7	1–6
4.	Oba na konci zemřou	A. Silvera	7	6–1
4.	Pán prstenů	J. R. R. Tolkien	7	2–5
4.	R.U.R	K. Čapek	7	3–4
5.	Babička	B. Němcová	6	3–3
5.	Na západní frontě klid	E. M. Remarque	6	2–4
5.	Deník malého Poseroutky	J. Kinney	6	1–5
5.	Romeo a Julie	W. Shakespeare	6	6–0
5.	Zaklínač	A. Sapkowski	6	1–5
5.	Šest vran	L. Bardugová	6	6–0
5.	1984	G. Orwell	6	1–5
6.	Dvůr trnů a růží (série)	S. J. Maasová	5	5–0
6.	Farma zvířat	G. Orwell	5	2–3
6.	Jáma a kyvadlo	E. A. Poe	5	4–1
6.	Mléko a med	R. Kaur	5	5–0
6.	Naruto	M. Kišimoto	5	1–4
6.	Odvrácená tvář lásky	C. Hooverová	5	5–0
6.	Robinson Crusoe	D. Defoe	5	1–4
7.	Eragon	Ch. Paolini	4	0–4
7.	Hraničářův učeň	J. Flanagan	4	3–1

7.	Jeden z nás lže	K. M. McManus	4	4–0
7.	Jsem roztržštěná	T. Mafi	4	4–0
7.	Krutý princ	H. Blacková	4	4–0
7.	My děti ze stanice Zoo	Ch. V. Felscherinowová	4	2–2
7.	Obraz Doriana Graye	O. Wilde	4	3–1
7.	Velký Gatsby	F. S. Fitzgerald	4	3–1
7.	Twisted games – série	A. Huang	4	3–1

Tabulka č. 2: *Nejpreferovanější tituly* – vlastní tvorba, celkem 407 respondentů

Nyní budou ukázány preference jednotlivých věkových skupin a v závorce se vždy uvede počet obdržených hlasů. U nejmladší věkové kategorie v rozmezí od 15 do 16 let jednoznačně vyhrává *Harry Potter* (13). Dalším oblíbeným titulem se stalo *After* (7), následuje *Námi to končí* a série *Pán prstenů* (5). Ve skupině, kde byli žáci od 17 do 18 let, se na prvním místě umístil *Harry Potter* (14). Poté je již pořadí rozdílné, jelikož se na druhé příčce zařadil román *1984* (5). Posledními tituly do trojice nejoblíbenějších se staly *Šest vran*, *Malý princ* a *Romeo a Julie* (4). Starší respondenti ve věku od 19 do 20 let označili za nejpopulárnější opět *Harryho Pottera* (6). O druhé místo se dělí *Jujutsu Kaisen*, *Malý princ* spolu s *R.U.R* (4) a o třetí pozici *Farma zvířat*, *Hana*, *Havran* a *Na západní frontě klid* (3). V poslední věkové skupině, která je tou nejmenší, nevyhrál žádný titul. Každý respondent napsal tři odlišná díla.

5.4.1 Shrnutí a interpretace

Podobně jako u nejoblíbenějších autorů klasiků se do nejpreferovanějších knih zařazuje i klasická beletrie. Překvapující je to zejména proto, že (jak již bylo výše zmíněno) tato kategorie mezi žáky příliš velkou oblibu nemá. Z těchto děl nejvíce zaujal *Malý princ*, jenž obsadil 2. místo. Jak již bylo uvedeno, při vyplňování dotazníků se ukázalo, že žáci uvádějí literaturu, kterou znají ze školy a která není jejich volnočasovou četbou. To se stávalo i přes to, že v dotazníku bylo několikrát zmíněno, že se tato četba nemá týkat povinností do školy. Upozorňoval je na to také zadávající pedagog. Nejčastějším případem byla autorka Božena Němcová se svou knihou *Babička*. Na druhou stranu je také možné, že si někteří žáci přečetli

klasická díla kvůli povinnostem do školy, ale ta s nimi následně rezonovala. Zalíbila se jim natolik, že se rozhodli si je zvolit za nejoblíbenější knihu, i když se původně jednalo o povinnou četbu. Takto si lze odůvodnit oblíbenost titulů *Malý princ*, *Obraz Doriana Graye*, *R.U.R* či *Na západní frontě klid*. Že se jedná o tyto tituly jasně vyplývá z poslední otázky dotazníku, která se ptá, jestli je nějaká literatura ze školní výuky zaujala natolik, že by si ji přečetli. Výše zmíněná díla zde byla několikrát uvedena.²¹

Ve všech věkových kategoriích vyhrála jednoznačně série o *Harrym Potterovi*. Je vidět, že pro současnou mládež jsou knihy o mladém čarodějovi stále atraktivní a těší se velké oblibě. Samotná autorka J. K. Rowlingová přitom v oblasti nejoblíbenějšího autora byla až na třetím místě a předběhli ji tři autoři. Třetí místo obsadil zamilovaný román *After*, jenž jeho spisovatelku Annu Toddovou zastiňuje, jelikož se mezi nejoblíbenější autory vůbec nedostala. Velkou oblibu má také román *Námi to končí* od Colleen Hooverové, jež stanula mezi třemi nejoblíbenějšími autory. Naopak je zajímavé, že se neprosadil žádný titul od Stephena Kinga, přitom dle průzkumu je stejně oblíbený jako Hooverová. Z toho lze vyčíst, že žáci od něj pravděpodobně nemají pouze jednu oblíbenou knihu, ale že se jeho popularita opírá o více jeho děl. Je to tedy značný rozdíl oproti J. K. Rowlingové, kterou mají všichni respondenti spojenou výhradně s *Harrym Potterem*.

Stejně jako u preferovaných autorů se zde objevuje poměrně velká polarita. Ze získaných dat vyplývá, že dívky volí hlavně knihy o lásce jako *Námi to končí*, *After* a *Oba na konci zemřou*. Chlapci naopak mají výrazně větší zájem o fantasy (*Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*, *Pán prstenů* a *Zaklínač*), o komiksy a mangy (*Jujutsu kaisen – Prokleté války*, *Naruto*), sci-fi (*1984*) a o jedno dílo zaměřené spíše na mladší čtenáře (*Deník malého Poseroutky*). Tím se také potvrzuje jejich větší zájem o tyto žánry, jak se ukázalo v předchozí části výzkumu. Literatura, na níž se obě biologická pohlaví shodují, patří většinou do klasické beletrie (*Malý princ*, *R.U.R*, *Babička*, *Farma zvířat* a další). Je zde vidět, že dívky svým hlasováním zastiňují chlapce, a proto se na vrchních příčkách drží tituly, které volí zejména ony. Tento fakt si lze vysvětlit i tím, že četbě věnují více času než chlapci.

²¹ Dle výsledků *Malý princ* zaujal 7 respondentů, *Na západní frontě klid* pak 5 odpovídajících a *Obraz Doriana Graye* s *R.U.R* 4.

Pozoruhodné je, že i když mezi nejméně atraktivní žánry patří poezie, kniha *Mléko a med* získala 5 hlasů a předběhla tak například román *Odvrácená tvář lásky* od Hooverové. Ve věkové kategorii od 19 do 20 let se prosadila i báseň *Havran* od E. A. Poa.

Při pohledu na odpovědi jednotlivých věkových kategorií vyvstává najevo, že se preference žáků spolu s věkem proměňují. Nejmladší věkovou skupinu nejvíce přitahují romantické příběhy jako *After* nebo *Námi to končí*, které mají největší podporu právě zde. Starší žáci od 17 do 18 let již preferují i díla klasických autorů, s nimiž se mohou setkat i při vyučování. Výše zmiňované zamilované romány zde nahrazují *1948*, *Malý princ* a *Romeo a Julie*. Respondenti ve větším počtu volí také fantasy román *Šest vran*, který již jinde mezi trojici nejoblíbenějších neprorazil. Následná věková skupina od 19 do 20 let potvrzuje fakt, že se odpovídající zaobírají čím dál více literaturou z kánonu. Nejspíše tak bude také proto, že maturitní ročníky svou četbu přizpůsobují maturitní zkoušce. Zde se vysoko umísťuje opět z klasické literatury *Malý princ* a přibývají *R.U.R*, *Farma zvířat*, *Havran* a *Hana*. V této jediné věkové kategorii se prosadila také manga, a to *Jujutsu Kaisen*.

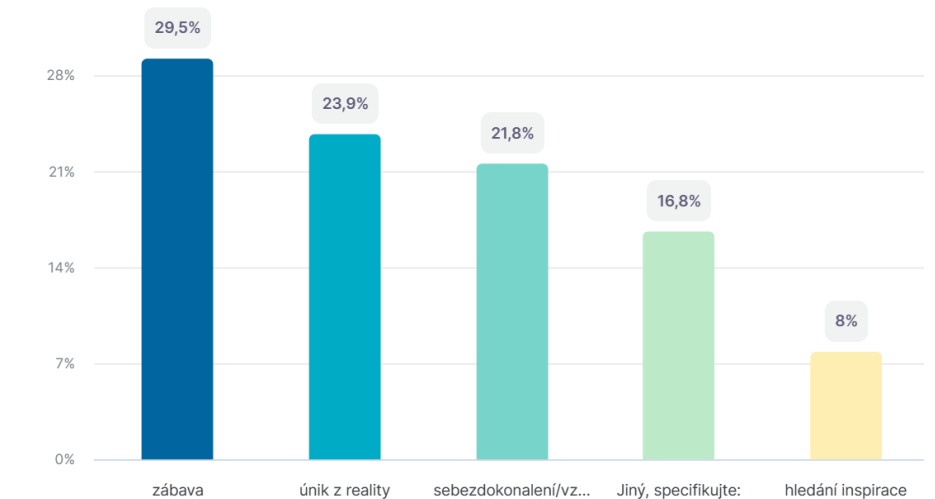
Pokud by se porovnaly počty respondentů, kteří nemají oblíbeného autora a ani oblíbenou knihu, ukazuje se, že je více žáků bez preferované knihy. Autora neuvedlo 15 % dotazovaných, zatímco žádný titul až 27,76 %.

5.5 Důvody čtení knih

Zde budou prezentovány výsledky zabývající se motivací středoškoláků k četbě knih. Ti měli za úkol vybrat z nabízených možností nejčastější důvody své četby. Mohli zvolit libovolný počet odpovědí a na výběr měli tvrzení: *zábava*, *sebezdokonalení/vzdělávání*, *únik z reality*, *hledání inspirace* a *jiný*, *specifikujte*.

Ze získaných dat se ukazuje, že nejčastějším důvodem, proč čtou, je *zábava*. Uvedlo ji 29,5 % respondentů. Následuje příčina *únik z reality* s 23,9 % a *sebezdokonalení/vzdělávání* s 21,8 %. Poměrně hodně žáků 16,8 % uvedlo *jiný důvod* a nejmenší motivací pro čtení knih se stává *hledání inspirace*, kterou vybralo jen 8 % dotázaných, viz graf č. 7.

10. Máte nějaký konkrétní důvod, proč čtete?

Graf č. 7: Máte nějaký konkrétní důvod, proč čtete? – vlastní tvorba, celkem 407 respondentů

Nyní bude věnována pozornost jednotlivým důvodům četby a jejich respondentům. Nejdříve těm, kteří uvedli, že je především motivuje chtění zažít *zábavu*. Takto to vidí převážně ženy (62,4 %), respondenti ve věku od 17 do 18 let (45,9 %), kteří jsou spíše ze středních odborných škol (38,8 %) a gymnázií (38,2 %). Další nejčastější příčinou byl *únik z reality* a zde takto odpovědělo o hodně více žen (73,2 %) než mužů (26,8 %). Odpovídající byli nejvíce ve věku od 15 do 16 let (37 %) a od 17 do 18 let (34,8 %). Jednotlivé typy škol byly zastoupeny v podobné míře, gymnázia o trochu méně než střední odborné školy a učiliště. V motivaci *sebezdokonalení/vzdělávání* byl poměr hlasů žen a mužů víceméně vyrovnaný (ženy 54 % a muži 46 %). Takto nejvíce odpovídali respondenti z věkové kategorie od 17 do 18 let (43,7 %) a studující na gymnáziích (46,8 %), dále ze středních odborných škol (39,7 %) a nejméně ze středních odborných učilišť (13,5 %). V tvrzení *jiné, specifikujte* se nejčastěji objevovaly odpovědi *nečtu* a *nevím* a napsalo je celkem 73,2 % z těch, kteří vybrali možnost *jiné* (71 lidí). Zde je nutno poznamenat, že se jednalo o nadpoloviční většinu chlapců. Další frekventovanou odpovědí se 14,4 % byla výpověď, že čtou: „*protože musí, kvůli škole, kvůli maturitní četbě a z povinnosti*“. Tři jednotlivci uvedli, že jejich důvodem je *nuda*. Ojedinele se našly i pozitivní příčiny četby: „*zdokonalení se v jazyce – čtení cizojazyčných knížek, rozšiřování slovní zásoby; zajímal mě rozdíl mezi filmem a knihou a doplňky, co nejsou v anime, ale jsou v mangách (doplnění příběhu)*“. Nejméně lidí hledá při četbě *inspiraci*. Poměr mezi

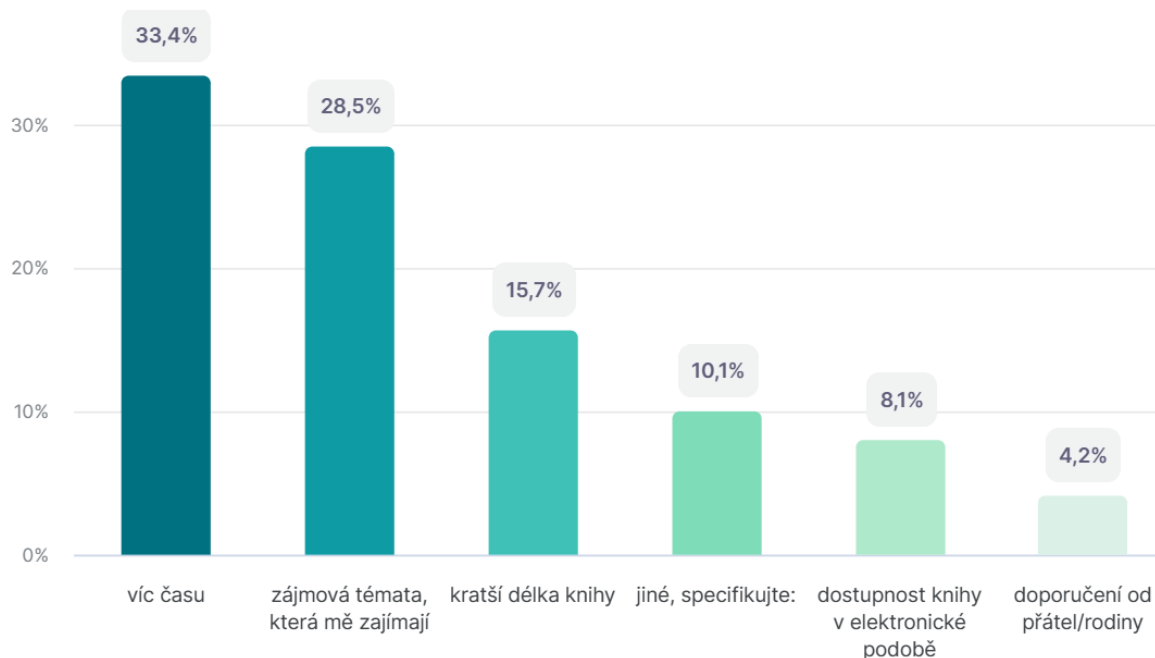
ženami a muži je ve prospěch žen, ale rozdíl není tak markantní jako u odpovědi *únik z reality* (inspirace – ženy 56,5 % a muži 43,5 %). Věkové rozložení je rovnocenné (až na nejstarší věkovou kategorii). Zajímavé je, že inspiraci hledají spíše žáci ze středních odborných škol (50 %), poté z gymnázií (30,4 %) a nejméně ze středních odborných učilišť (19,6 %).

Celkově lze konstatovat, že středoškoláci čtou především pro zábavu, a to obě biologická pohlaví. Dívky v knihách mnohem více hledají únik z reality než chlapci. Dalším častým motivem se stalo sebezdokonalení/vzdělávání a volili jej především studující z gymnázií a středních odborných škol. Tento fakt je logický, protože se jedná o maturitní obory. Z těch, kteří se vyjádřili, že nečtou nebo že nevědí, co je motivuje číst, byla více jak většina mužů. Inspiraci v knihách hledají především žáci ze středních odborných škol (polovina) a nejméně ze středních odborných učilišť.

5.6 Za jakých podmínek by více četli

Předposlední otázka z dotazníkového šetření se zajímala o to, co by se muselo změnit, aby se odpovídající věnovali více volnočasové četbě. Na výběr měli varianty: *více času*, *kratší délka knihy*, *dostupnost knihy v elektronické podobě*; *zájmová témata, která mě zajímají*; *doporučení od přátel/rodiny a jiné, specifikujte*. Respondenti měli označit pouze jednu možnost, která v jejich případě převažuje nejvíce. Z níže uvedeného grafu vyplývá, že nejčastější podmínkou (33,4 %) je *víc času*. Další věcí, jež by změnila jejich frekvenci čtení, byla odpověď *zájmová témata, která mě zajímají* (28,5 %). Tato dvě tvrzení uvedla nadpoloviční většina respondentů a jedná se o nejčastější podmínky. Následně byla odpověď *kratší délka knihy* (15 %); *jiné, specifikujte* (10,1 %); *dostupnost knihy v elektronické podobě* (8,1 %) a nejméně častou volbou se stala možnost *doporučení od přátel/rodiny* (4,2 %). Jednotlivá procenta lze také vidět v grafu č. 8.

11. Za jakých podmínek byste četl/a více?

Graf č. 8: Za jakých podmínek byste četl/a více? – vlastní tvorba, celkem 407 respondentů

Podmínku *víc času* upřednostnily více ženy jak muži (ženy 64,7 % a muži 35,3 %). Uvedlo tak ale poměrně stejné množství žáků z gymnázií i ze středních odborných škol, nejméně ze středních odborných učilišť. U další kategorie *zájmová témata, která mě zajímají* byl již poměr hlasů mnohem vyrovnanější (ženy 53,4 % a muži 46,6 %). Odpověděli tak téměř shodně žáci ze středních odborných škol i učilišť, nejméně naopak z gymnázií. Podobné hodnoty se u obou pohlaví objevují u těch, kteří zvolili možnost *kratší délka knihy* (ženy 53,1 % a muži 46,9 %), nejvíce ji uvedli lidé ze středních odborných škol (48,4 %) a celkem vyrovnaně z učilišť a gymnázií. U možnosti *jiné, specifikujte* se nejčastěji vyskytují výroky: *nic, nečtu, za žádných, nikdy* (takto odpovědělo 35 lidí z 41, kteří uvedli možnost *jiné*) a z toho bylo 26 mužů a 9 žen. Našly se zde ale také podnětnější výroky jednotlivců. Například žákyně oboru ekonomické lyceum ve věku 17 až 18 uvádí: „*Pokud bych měla, s kým knihu rozebrat.*“ Dále gymnazista ve věku od 19 do 20 let odpovídá: „*Kdybych znal více titulů, co stojí za to.*“ Chlapec střední odborné školy oboru manager silniční dopravy věku od 15 do 16 let napsal

podmínku: „*Pokud by kniha byla zábavná a dobrá.*“ Podobně se vyjádřila i stejně stará dívka ze středního odborného učiliště oboru kadeřnice: „*Musela bych číst knihu, která mě zaujme.*“ Najdou se zde také dva podobné výroky, které říkají, že dotyčné vlastně číst vůbec nebaví a podmínkou by bylo, aby je čtení začalo bavit. *Dostupnost knih v elektronické podobě* by ocenily spíše dívky (ženy 63,6 % a muži 36,4 %) a spíše by se jednalo o ty, kteří navštěvují střední odborné školy či učiliště. Nejméně volenou variantou *doporučení od přátel/rodiny* označovaly opět více žákyně (ženy 64,7 % a muži 35,3 %) a rozložení škol je poměrně shodné.

Z výše popsaných údajů vychází, že středoškoláci by pro vyšší frekvenci čtení potřebovali splnit dvě hlavní podmínky. První je dostatek času, jelikož většina uvádí, že na tuto aktivitu ho nemají. Druhou podmínkou jsou témata, jež by je nějakým způsobem zaujala a chtěli by si o nich něco přečíst. Z toho vyplývá, že zřejmě nemají povědomí o literatuře, která by se dotýkala jejich zájmů a zálib a rezonovala by s nimi. Podobně se vyjádřili i někteří jedinci v otevřené odpovědi jiné. Vystává také najevo, že podmínka, ve které by jim knihu doporučili přátelé nebo někdo z rodiny, zde nehraje příliš velkou roli.

5.7 Zájem o knihu ze školní výuky literatury

Poslední otázka se zaměřila na to, jestli (a jak velký) má vliv školní výuka literatury na volnočasovou četbu. Respektive, jestli je nějaká kniha z hodin českého jazyka zaujala natolik, že by byli ochotni si ji přečíst i mimo potřebu do školy. Zde se vyslovilo ze všech dotázaných 70,8 %, že nikoliv. Zbylých 29,2 % napsalo kladnou odpověď a uvedlo konkrétní titul (někdy i tituly), o který se jedná.

Z těch, jež nic dostatečně nezaujalo, byly počty mužů a žen podobné (ženy 52,8 % a muži 47,2 %). Nejvíce se jednalo o nejmladší věkovou kategorii od 15 do 16 let, kterých bylo 49,7 % a nejčastěji pocházeli ze středních odborných učilišť (42,4 %), dále ze středních odborných škol (37,2 %) a nejméně z gymnázií (20,5 %). Naopak literatura probíraná ve škole udělala dojem především na ženy (ženy 63,9 % a muži 36,1 %). Nejvíce se jednalo o gymnazisty (54,6 %), poté o žáky navštěvující střední odborné školy (38,7 %) a nejméně střední odborná učiliště (6,7 %).

Nejvíce upoutala kniha *Malý princ*, pro něhož se vyslovilo celkem 7 lidí. Na druhé příčce se umístilo hned několik titulů s 5 hlasy, a to: *Krysař*, *Na západní frontě klid*, *Proměna*

a *Velký Gatsby*. Na třetím místě se jich taktéž objevilo několik: *Farma zvířat*, *Havran*, *Jeptiška*, *Kytice*, *Máj*, *Obraz Doriana Graye*, *Proměna*, *Pygmalion* a *R.U.R.* Dále od žáků obdržely 3 hlasy: *Deset malých černoušků*, *Hana*, *Chrám matky boží v Paříži*, *Jáma a kyvadlo*, *Kmotr*, *Kulička*, *Lakomec*, *My děti ze stanice Zoo*, *O myších a lidech*, *Revizor*, *Smrt je mým řemeslem*, *Sofina volba* a *1984*. V odpovědích zaznělo také mnoho titulů s jedním nebo dvěma hlasy.

Někteří jedinci připsali stručnou poznámku, například gymnazistka ve věku od 17 do 18 let připsala: „*Dílo od E. A. Poa, F. Gellnera – zaujala mě převážně melodičnost jejich básní, ale také jejich témata.*“ Další stejně stará žákyně gymnázia zmiňuje: „*Proměna, momentálně vidím na Kafku hodně ohlasů i ze zahraničí.*“ Mladší gymnazistka ve věku od 15 do 16 let dále uvedla: „*Zaujalo mě mnoho titulů, v poslední době Červený a Černý a Piková dáma.*“

Ve většině případů se jedná o epická díla, ale ukazuje se, že některé žáky zaujaly i divadelní hry. Největší pozornost z nich získal titul *Pygmalion* a po něm *Lakomec*, *Revizor* a *R.U.R.* Ve více případech se objevila i poezie, přízeň si získaly zejména *Havran*, *Kytice* a také *Máj*.

Z prezentovaných výsledků vyplývá, že z hodin českého jazyka si inspiraci pro volnočasovou četbu odnášejí zejména dívky. Většinou se jedná o gymnazisty, nejméně zaujala žáky navštěvující střední odborná učiliště. S větším předstihem vítězí *Malý princ*, čemuž odpovídá i hlasování o nejoblíbenější knihu, kde se umístil na druhé příčce. Z dalších oblíbených se celkově mezi nejpreferovanějšími prosadilo drama *R.U.R.*, které si vydobylo třetí místo. Prorazilo také *Na západní frontě klid*, jehož umístění bylo na čtvrtém místě. Z dalších knih ze školního vyučování se mezi nejoblíbenějšími objevil *Obraz Doriana Graye*. Naopak tituly, které se umístily poměrně vysoko jako *Babička* či *Robinson Crusoe*, žáci ani jednou neuvedli jako knihy, jež by je z výuky literatury zaujaly.

5.8 Komentáře a připomínky k volnočasové četbě

Poslední položený dotaz byl nepovinný. Pokud měli k dotazníkovému šetření jakékoliv připomínky, komentáře, cokoli, co by chtěli sdělit, zde pro to byl prostor. Odpovídající sem psali pozitivní i negativní komentáře a sdělení, všechny budou níže uvedeny, aby se utvořila představa o jejich názoru na volnočasovou četbu.

Velice kladně se vyslovila žákyně navštěvující střední odbornou školu oboru veterinářství (17 až 18 let): „*Četba je dle mého názoru velmi důležitou činností, kterou můžeme dělat ať už z toho důvodu, že nám rozšiřuje slovní zásobu nebo fantazii, ale i zároveň nás o příběhu nutí přemýšlet, jak bychom se my v dané situaci zachovali a přemýšleli.*“ Muž z gymnázia (19 až 20 let) se také k četbě vyjádřil pozitivně: „*Pro rozvíjení cizích jazyků čtu některé knihy v originálním anglickém znění a zkoušel jsem i německé dílo.*“ Gymnazistka stejného věku připsala komentář: „*O letních prázdninách se čte nejlépe.*“

Někteří vyjádřili svůj názor na školní četbu a seznam povinné četby k maturitní zkoušce. Takto hovoří další gymnazista (17 až 18 let): „*V posledních letech mám, vždy když čtu nepovinnou četbu, pocit, že bych měl raději číst k maturitě, a tak raději nečtu nic.*“ Stejně starý chlapec z gymnázia má podobný názor: „*Do maturitní četby by se toho mělo dát méně.*“ Obdobně to vidí i respondent ze střední odborné školy oboru ekonomické lyceum (19 až 20 let): „*Z mého pohledu je četba ve škole velmi jednosměrná a nedokáže oslovit všechny, neboť výběr knih není tak rozsáhlý.*“ Další dívka (17 až 18 let), tentokrát z obchodní akademie, dodává: „*Povinná četba určitě napomáhá našim znalostem, ale upřímně 20 knih zabírá mnoho času. Jen tak tak se to dá skloubit se školou. Audioknihy vše zachraňují.*“ Taktéž odpovídající stejného oboru (15 až 16 let) uvádí: „*Četba ve škole nebo povinná četba mě nebaví, protože nečteme žánr knih, který by mě bavil.*“

Ohledně nedostatku času na čtení se vyjádřila respondentka ze střední odborné školy z odvětví silniční doprava (15 až 16 let): „*Někdy mě šťve, jak málo času občas mám na čtení kvůli úkolům do školy.*“ Na stejnou věc si stěžuje také gymnazistka (19 až 20 let): „*Ráda bych četla víc, ale není čas.*“ Podobně to má i žák z učiliště oboru mechanik (15 až 16 let): „*Nečtu ve volném čase (žádný nemám).*“

Našly se také negativní komentáře na toto téma. Například respondent ze středního odborného učiliště oboru automechanik (15 až 16 let) upřímně napsal: „*Nemám moc rád čtení.*“

Některé komentáře se týkají faktu, že je číst nebaví a že je to nuda. Takto to vidí například žák studující na automechanika (15 až 16 let): „*Nebaví mě číst.*“ Respondent stejného věku, ale z odvětví karosář se vyjadřuje slovy: „*Nuda dneska to skoro nikdo neřeší.*“ Podobně

to vidí i kolega ze stejného oboru: „*Je to zbytečné a pro šprty.*“ Stejně stará žákyně ze středního odborného učiliště studující sportovního a rekondičního maséra sdílí názor: „*Čtení mě moc nebaví.*“ Volnočasové čtení nezaujalo ani žáka studujícího strojírenství (17 až 18 let): „*Nebaví mě to.*“ Jako nudu to pociťuje odpovídající z oboru sportovní a rekondiční masér (15 až 16 let): „*Je to nuda.*“ Podobně to má i dívka studující kosmetiku: „*Číst knížky mě nebaví.*“ Stejně starý žák z učiliště zabývající se instalatérstvím dodává: „*Čtu málo – vůbec, jen mobil.*“

Z celkového počtu komentářů jsou pouze tři na toto téma kladné. Středoškoláci si vícekrát stěžují, že na četbu nemají dostatek volného času, protože musí plnit povinnosti do školy. Někteří vidí počet dvaceti přečtených knih k maturitě jako příliš moc. Podnětnými mohou být poznámky ohledně toho, že školní výuka literatury nenabízí dost široký výběr knih, který by oslovil více žáků. Nejvíce komentářů nabízelo odpovědi s tvrzeními, že dotyční nechtou, že je četba nebaví nebo že je to pro ně nudné.

6. Výsledky průzkumu v souvislosti s ostatními průzkumy

Nyní se výsledky výzkumu ohledně středoškolského čtenáře dají do souvislostí s již zmiňovanými bádáními PISA, Hany Friedlanderové, Jiřího Trávnička a Marie Hádkové spolu s Martinem Fibigerem. Upozorněno bude na odlišnosti i přetrvávající trendy ve volnočasové četbě středoškoláků.

Diplomová práce potvrdila zjištění, že větší zájem mají o četbu dívky než chlapci. To potvrzuje frekvence četby, kde se prokázalo, že jí věnují mnohem více času. Zde panuje shoda s průzkumy, jež vedl Trávniček i Hádková s Fibigerem.

V Trávničkových výzkumech se ukazuje, že respondenti žijící ve městech tráví touto činností více času než ti z vesnic. Tento fakt se projevuje i ve výzkumu diplomové práce, jelikož žáci bydlící na vesnicích čtou v menší frekvenci než ti, kteří žijí ve městech. Naopak se nyní ukázalo, že nejvíce se touto aktivitou zabývají respondenti ze samoty, což je oproti předešlým výzkumům literárního teoretika odlišné. Zde je ale nutné dodat, že v této kategorii bylo pouze sedm respondentů.

Za nejoblíbenější žánr bylo zvoleno fantasy, což odpovídá jak průzkumům od Hany Friedlanderové, tak i těm od Trávnička (zde byl tento žánr vedoucí pouze pro nejmladší kategorii) a od Hádkové a Fibigera. Je vidět, že mu mládež stále dává přednost, i když dle diplomové práce při hlubším zkoumání preferencí jednotlivých biologických pohlaví se nakonec neumístil jako první (u dívek to byly romantické příběhy a u chlapců komiksy). Ukazuje se také trvalý zájem o romantické a detektivní příběhy, které obsadily první příčky a mezi preferované je řadí Friedlanderové a obdobně je tomu i u Hádkové a Fibigera (opět se jedná o oddechovou beletrii, která tentokrát byla na druhém místě).

To, že mají dle výzkumů PISA dívky spíše zájem o krásnou literaturu, zatímco chlapci spíše o věcnou, se opět projevuje v oblíbenosti žánrů. Časopisy a odborná literatura se totiž objevují jako pátý a šestý preferovaný žánr u mužů, ale u žen o ně příliš velký zájem není (desáté a jedenácté místo). Rozdíl se ukazuje také v oblíbenosti klasické literatury na gymnáziích. Dle šetření Hádkové a Fibigera totiž tento žánr dosáhl na třetí místo, což se nyní nestalo u žádného typu školy a ani u gymnázií (ani u chlapců a ani u dívek).

Co se týká nejpobulárnějšího autora, na prvním místě se ocitl Karel Čapek. To, že byl pobulární i mezi střeoškoláky již v roce 2008–2009, pak dokázal výzkum gymnazistů od Hádkové a Fibigera, kde se dostal do první desítky. Dle zjištěných dat dále panuje shoda také v oblíbenosti autorky příběhů o *Harrym Potterovi* a autora hororů Stephena Kinga. Naopak spisovatelka Lenka Lanczová již není mezi mládeží pobulární (neuvedl ji ani jeden žák), místo ní se prosadili Karel Čapek, Colleen Hooverová či S. J. Maasová.

Nejpreferovanějším titulem se stal *Harry Potter*, který uspěl nad druhým místem s velkou převahou hlasů. Lze vidět, že jeho oblíba trvá již delší dobu, jelikož byl mezi favorizovanou knihou ve všech výzkumech Hany Friedlanderové i Marie Hádkové a Martina Fibigera. Je zřejmé, že tato kniha přitahuje velké množství čtenářů a stále si drží pobularitu. Velká oblíbenost *Malého prince* se ukazuje i ve výzkumu z roku 2023 (Friedlanderová), ale objevuje se i u Hádkové a Fibigera, i když nikde nedosahuje tak velké pobularity jako ve výzkumu diplomové práce. U zmíněných bohemistů se mezi top tři umístily také tituly *My děti ze stanice Zoo* a *Eragon*. V porovnání s tímto šetřením je zde již propad (*My děti ze stanice Zoo* – 7. místo, zatímco *Eragon* se vůbec neprosadil).

Literární teoretik Jiří Trávníček upozorňuje na velkou genderovou polaritu a ta se projevuje i zde. Ukázalo se, že jediné knihy, kde je počet hlasů dívek a chlapců v rovnováze, jsou díla klasické beletrie. Jinak vždy převažují ve větší míře chlapci, nebo dívky. Nejatraktivnější knihou byl ve všech výzkumech *Harry Potter* a diplomová práce přinesla zjištění, že se na tomto faktu nic nemění ani po několika letech.

7. Shrnutí

Z výsledků výzkumu je patrné, že nejčastější odpovědí ohledně frekvence četby bylo, že čtou v průměru méně než 1 hodinu týdně, což byla varianta s nejnižší časovou dotací, kterou měli na výběr. U jediných gymnazistů (dívek i chlapců) vyšlo najevo, že v průměru více jak 1 hodinu týdně se jí věnuje více jak polovina dotázaných. Zajímavé může být zjištění, že chlapci ze středních odborných učilišť stráví u četby více času než ti, kteří navštěvují střední odborné školy (26,2 % žáků z učilišť si čte více jak 1 hodinu týdně a 21,4 % z odborných škol). Získaná data v oblasti zkoumající frekvenci čtenářství dle věku naznačují, že největší zájem je ve věku od 17 do 18 let. Toto zjištění je zajímavé, jelikož by se dalo spíše předpokládat, že se volnočasovému čtení budou věnovat spíše žáci prvních ročníků, na které ještě nedoléhají tolik povinnosti k maturitě. Stejně jako v předešlých výzkumech se prokázal fakt, že dívky se volnočasovou četbou zabírají ve větší míře než chlapci. Dále vyšlo najevo, že žáci bydlící ve městech čtou víc než ti, kteří žijí na vesnicích (výjimkou jsou respondenti ze samoty, ale těch bylo celkem jen sedm).

Co se týká preferovaného žánru, celkově se tím nejoblíbenějším stalo fantasy. Následují ho romantické příběhy a poté detektivky/thrillery. Když se porovnaly preference u obou biologických pohlaví, ukázalo se, že pro dívky jsou nejatraktivnější romantické příběhy, zatímco pro chlapce komiksy/mangy. Nejméně oblíbené pro obě biologická pohlaví jsou cestopisy, biografie/autobiografie, poezie a literatura osobního rozvoje. Klasická literatura, která se převážně vyučuje ve škole, se jako atraktivní neukázala, celkově se ocitla až na 12. místě. Při bližším srovnání ji spíše preferují ženy, ale u nich její umístění odpovídá 9. místu (z celkem 17 míst včetně varianty jiné).

Nejoblíbenějším autorem se stal Karel Čapek, následovali ho na druhém místě autor hororů Stephen King spolu s Colleen Hooverovou, jež píše zamilované romány. Na třetím místě se umístila J. K. Rowlingová a další v pořadí byla S. J. Maasová a pátý K. J. Erben. Je poměrně překvapivé, že první místo náleží autorovi, který psal klasickou literaturu, protože ta se u respondentů příliš neprosadila (stejně jako K. J. Erben na pátém místě). Naopak zbylí spisovatelé v pěti nejpopulárnějších již odpovídají oblíbeným žánrům (Stephen King – horory, Colleen Hooverová – zamilované příběhy, J. K. Rowlingová – fantasy, S. J. Maasová – fantasy).

Za nejpopulárnější knihu byl jednoznačně zvolen titul *Harry Potter* od J. K. Rowlingové, pro kterého hlasovalo 32 respondentů (pro srovnání – druhé místo získalo 11 hlasů). Za ním se umístil *Malý princ* od Antoina de Saint-Exupéryho, třetí místo si dělí díla *After* od Anny Toddové a *Námi to končí* od Colleen Hooverové. Ukázala se poměrně velká polarita mezi chlapci a dívkami. Vyrovnanější byly počty hlasů u spisovatelů klasické literatury a jejich děl.

Nejčastějšími motivacemi k četbě se staly v sestupném pořadí: zábava, únik z reality, sebezdokonalení/vzdělávání, jiné a hledání inspirace. Při bližším zkoumání ale vyšlo najevo, že zábavu a únik z reality v literatuře hledají převážně ženy. Respondenti uvedli, že by se jejich čtenářství zvýšilo za podmínek, že by měli více času a také v případě, že by jim byla nabídnuta témata k četbě, která je zajímají.

Ze školní výuky literatury 70,8 % odpovídajících nic nezaujalo. U těch, kteří naopak uvedli že ano, nejvíce upoutaly pozornost *Malý princ* a dále *Krysař*, *Na západní frontě klid*, *Proměna* a *Velký Gatsby*.

Dobrovolné komentáře a připomínky na konci dotazníkového bádání odhalují, že si někteří žáci stěžují na nedostatek volného času pro četbu. Objevují se také názory, že je školní výuka literatury jednosměrná a že neosloví tolik žáků nebo že když si dotyčný čte něco nepovinného do školy, má pocit, že by spíše měl čas věnovat povinné maturitní četbě, takže nakonec nečte vlastně nic.

Závěr

Cílem průzkumu bylo zmapovat volnočasovou četbu současných středoškoláků, upozornit na již uplynulá šetření a ukázat, jak se jejich čtenářství proměňuje. Konkrétně se práce zabývala frekvencí čtení volnočasové četby, dále jaké jsou jejich preference ve výběru nejoblíbenějších žánrů, autorů a titulů. Následně určit, co je motivuje k této aktivitě a za jakých podmínek by četli více, popřípadě jestli je inspirovala nějaká literatura ze školní výuky literatury.

Ze získaných dat jasně vyplývá, že stále dávají ve velké míře přednost žánru fantasy a romantickým i detektivním příběhům. Velká oblíbenost knihy *Harry Potter* stále neopadáva. Lze sledovat, že tento trend současné středoškoláky dosud ještě neopustil a že se těší velké popularitě. Výzkum přinesl zjištění, že ačkoliv žánr klasické literatury se jako preferovaný neukázal, poměrně dost hlasů dostali jejich autoři či knihy. V některých případech je možné, že (i když byly motivací pro jejich přečtení povinnosti do školy) tato literatura nakonec žáky oslovila a oni ji přijali za svou preferovanou četbu. To dokazují především jejich odpovědi ohledně děl, jež je ze školní výuky zaujala a která by si přečetli i mimo přípravu na ni. Zde totiž docházelo ke shodě mezi preferovanými autory a knihami i inspiracemi ze školy.

Výzkum ukázal také své limity, což se projevilo při vyplňování dotazníků, když někteří žáci zadávajícím pedagogům oznamovali (či se ptali), že do oblasti zkoumající oblíbené autory a knihy chtějí napsat spisovatele a díla, která s největší pravděpodobností o volnočasovou četbu nečtou. Takto se dělo i přes to, že byli upozorněni, že mají psát vše podle pravdy, že se jedná o četbu nesouvisející s přípravou do školy a že jsou všechny dotazníky anonymní. Důvodem k psaní nereálných informací dle jejich tvrzení byl fakt, že se knihám nevěnují vůbec, a proto chtěli napsat notoricky známé autory ze školní výuky. Závadající pedagogové jim vždy oznámili, aby psali výsledky dle pravdy a zároveň je opětovně ujistili, že jsou všechny dotazníky anonymní. Nejvíce se takto dělo u středních odborných učilišť, a to u spisovatelky Boženy Němcové a jejího díla *Babička*.

Výzkum ukázal obraz volnočasové četby žáků navštěvujících střední školy. Přináší nové informace o tom, jaká literatura a spisovatelé je nyní zajímají a rezonují s nimi. Naopak i objasňuje, jaké žánry pro ně atraktivní nejsou a se kterými nesouzní. Přináší také pohled na

to, za jakých podmínek by se četbě více věnovali. Vystává zde najevo, že by k tomu potřebovali více času a také povědomí o knihách, jež by odrážely jejich zájmy.

Seznam použité literatury

FIBIGER, Martin – HÁDKOVÁ, Marie. *Nové úkoly didaktiky mateřského jazyka a literatury (se zaměřením na gymnázia)*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 2011. ISBN: 978-80-7414-345-8.

FILIPCOVÁ, Blanka. *Malý sociologický slovník*. [online]. [cit. 2024-03-06]. Dostupné z: Čas volný (MSgS) – Sociologická encyklopedie (cas.cz)

FREY, Jaroslav. *Psychologie čtenáře*. Hodonín: Nákladem F. Landgráfa, 1929.

FRIEDLANDEROVÁ, Hana – RICHTER, Vít – TRÁVNÍČEK, Jiří. *Covidočtení: Co s naším čtenářstvím udělala pandemie*. Brno: Host, 2022. ISBN: 978-80-275-1095-5.

FRIEDLANDEROVÁ, Hana. *České děti a mládež jako čtenáři 2017*. Brno: Host, 2018. ISBN: 978-80-7050-701-8.

FRIEDLANDEROVÁ, Hana. *České děti a mládež jako čtenáři v době pandemie 2021*. Brno: Host, 2022. ISBN: 978-80-275-1378-9.

FRIEDLANDEROVÁ, Hana. *České děti jako čtenáři 2021*. [online] [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: ipk.nkp.cz/docs/ctenarstvi/Ceske_deti_jako_ctenari_2021.pdf/

FRIEDLANDEROVÁ, Hana. *Čtenáři a čtení v roce 2023*. [online]. [cit. 2024-03-018]. Dostupné z: TK_Ctenari_a_cteni_Prezentace_2023.pdf (nkp.cz)

FRIEDLANDEROVÁ, Hana. *PRŮZKUMY: Čtení v Česku: Mezi tradicí a digitální revolucí*. In: CÍSAŘ, Jaroslav. *Čtenář*, č. 1. Kladno: Středočeská vědecká knihovna v Kladně, 2024.

HÁJEK, Bedřich – HOFBAUER, Břetislav – PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-7290-471-6.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN: 80-7178-927-5.

HOMOLOVÁ, Kateřina. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*, Ostrava: Ostravská univerzita. Pedagogická fakulta, 2008. ISBN: 978-80-7368-641-3.

CHALOUPKA, Otakar. *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Praha: Adonai, 2002. ISBN: 80-86500-53-5.

LESŇÁK, Rudolf. *Horizonty čitateľskej kultury*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1991. ISBN: 80-220-0104-X.

MEJSTRÍK, Vladimír. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2000. ISBN: 80-200-0493-9.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie čtenáře*. Praha: Ústřední dům armády, 1965-1966.

RICHTER, Vít. *České děti a mládež jako čtenáři 2017*. [online] [cit. 2024-03-05]. Dostupné z: [ceska-mladez-jako-ctenari-2017](https://nkp.cz/ceska-mladez-jako-ctenari-2017) (nkp.cz)

STEBBINS, Robert. *The Idea of Leisure: First Principles*. New Jersey: Transaction Publishers, 2011. ISBN: 978-1-4128-4272-3.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Česká čtenářská republika: generace, fenomény, životopisy*. Brno: Host, 2017. ISBN: 978-80-7491-850-6.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. ISBN: 978-80-7294-270-1.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čtenáři a internauti: Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení (2010)*. Brno: Host, 2011. ISBN: 978-80-7294-515-3.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Kulturní vetřelec: Dějiny čtení – kalendárium*. Brno: Host, 2020. ISBN: 978-80-275-0245-5.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Překnížkováno: Co čteme a kupujeme (2013)*. Brno: Host, 2014. ISBN: 978-80-7491-256-6.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: Náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje (2018)*. Brno: Host, 2019. ISBN: 978-80-7577-994-6.

VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha: Institut sociálních vztahů, 1995. ISBN: 80-85866-07-2.

ČŠI, *Mezinárodní šetření PISA 2018*. [online] [cit. 2024-03-27] Dostupné z: [PISA_2018_narodni_zprava.pdf \(csicr.cz\)](https://csicr.cz/PISA_2018_narodni_zprava.pdf)

Seznam grafů a tabulek

Graf č. 1. <i>Postoje dívek v České republice k četbě.</i> [online] [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: PISA_2018_narodni_zprava.pdf (csicr.cz)	15
Graf č. 2. <i>Postoje chlapců v České republice k četbě.</i> [online] [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: PISA_2018_narodni_zprava.pdf (csicr.cz)	16
Graf č. 3. <i>Kolik času v průměru týdně trávíte čtením knih mimo povinné školní čtení?</i>	16
Graf č. 4. <i>Co čtete ve volném čase nejčastěji?</i>	39
Graf č. 5. <i>Co čtete ve volném čase nejčastěji? Nejoblíbenější žánry chlapců.</i>	40
Graf č. 6. <i>Co čtete ve volném čase nejčastěji? Nejoblíbenější žánry dívek.</i>	42
Tabulka č. 1. <i>Nejpreferovanější autoři</i>	45
Tabulka č. 1. <i>Nejpreferovanější autoři</i>	51
Graf č. 7. <i>Máte nějaký konkrétní důvod, proč čtete?</i>	54
Graf č. 8. <i>Za jakých podmínek byste četl/a více?</i>	56

Seznam příloh

Příloha A: Dotazník

Volnočasová četba na středních školách

Děkuji, že se účastníte našeho průzkumu. Tento dotazník mi pomůže lépe porozumět Vaším čtenářským zájmům a návykům ve volném čase. Všechny informace budou zpracovány anonymně. Důležité je upozornění, že se dotazník zabývá pouze vaší volnočasovou četbou, která nesouvisí se školními povinnostmi.

1. Jaké je Vaše biologické pohlaví?

- a. žena
- b. muž

2. Vyberte Váš věk:

- a. 15–16 let
- b. 17–18 let
- c. 19–20 let
- d. 21 a více let

3. Vyberte místo, kde žijete:

- a. ve městě
- b. na vesnici
- c. na samotě

4. Vyberte školu, kterou navštěvujete:

- a. gymnázium
- b. střední odborná, obor _____
- c. střední odborné učiliště, obor _____

5. Kolik času v průměru týdně trávíte čtením knih mimo povinné školní čtení?

- a. méně než 1 hodina týdně
- b. 1–2 hodiny týdně
- c. 3–4 hodiny týdně
- d. 5–6 hodin týdně
- e. více než 6 hodin týdně

6. Co čtete ve volném čase nejčastěji? (můžete vybrat více možností)

- a. klasickou beletrii
- b. poezii
- c. fantasy
- d. sci-fi
- e. horory
- f. romantické příběhy
- g. erotické příběhy
- h. detektivky/thrillery
- i. historické romány

- j. odbornou literaturu
- k. biografie/autobiografie
- l. literaturu osobního rozvoje
- m. komiksy/mangy
- n. časopisy
- o. cestopisy
- p. jiný, specifikujte: _____

7. Kdo je Váš nejoblíbenější autor?

8. Jaké jsou Vaše nejoblíbenější knihy? (max 3 tituly)

9. Máte nějaký konkrétní důvod, proč čtete? (můžete vybrat více možností)

- a. zábava
- b. sebezdokonalení/vzdělání
- c. únik z reality
- d. hledání inspirace
- e. jiný, specifikujte: _____

10. Za jakých podmínek byste četl/a více?

- a. kratší délka knihy
- b. dostupnost knih v elektronické formě
- c. doporučení od přátel/rodiny
- d. zájmová témata, která tě zajímají
- e. víc času
- f. jiné, specifikujte: _____

11. Zaujala Vás některá kniha ze školní výuky literatury natolik, že byste si ji přečetl/a i ve volném čase mimo potřebu do školy?

- a. Ano, a to _____
- b. ne

Děkuji za Váš čas a odpovědi! Vaše názory jsou pro mě velmi důležité. Pokud máte jakékoliv další připomínky nebo komentáře ohledně četby ve Vašem volném čase, prosím, napište je níže.

